

Veera Kankainen

Rikoksen uhrin ja todistajan suojele ja tuki rikosprosessin aikana

Opinnäytetyö

Rikoksen uhrin ja todistajan suojele ja tuki rikosprosessin aikana

Opinnäytetyö

Veera Kankainen
Opinnäytetyö
Kevät 2017
Liiketalous
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Liiketalous, Oikeus ja hallinto

Tekijä: Veera Kankainen

Opinnäytetyön nimi: Rikoksen uhrin ja todistajan suojeleminen ja tuki rikosprosessin aikana

Työn ohjaaja: Suvi Röytiö

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2017

Sivumäärä: 62 + 3

Suomen lainsäädäntöön on tullut viime vuosien aikana muutoksia koskien rikosasiassa todistavan ja rikoksen uhrin suojeleminen. Keskeisimpiä muutoksia todistajan suojelemiseksi ovat olleet todistajan suojeleminen ja anonyymi todistaminen. Uhridirektiivin myötä rikoksen asianomistajasta on tehtävä henkilökohtainen arviointi, jossa määritellään mahdollinen suojeleminen sekä suojeleminen.

Työ on toteutettu yhteistyössä Oulun Rikosuhripäivystyksen ja poliisilaitoksen kanssa. Opinnäytetyön viitekehityksessä käydään läpi rikoksen uhrin suojeleminen arviointimenettelyn pääperiaatteet, eri suojeleminen sekä edellytykset näiden suojeleminen käyttämiseen. Lopuksi tarkastellaan rikoksen uhrien, heidän läheistensä sekä rikosasiassa todistavien käytettävissä olevia tukipalveluita ja keskitytään yleisten tukipalveluiden tuottajaan, Rikosuhripäivystykseen sekä sen toimintaan ja eri toimintamuotoihin.

Opinnäytetyö on toteutettu lainoppia ja kvalitatiivista tutkimusmenetelmää käyttäen. Aineistonkeruumenetelmänä on käytetty sähköistä kyselyä, joka on tehty Oulun poliisilaitoksen esitutkintaviranomaisille sekä Oulun Rikosuhripäivystyksen henkilökunnalle keväällä 2017.

Työn avulla haluttiin selvittää, viranomaisten ja rikoksen uhreja kohtaavien Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan kokemukset käytettävissä olevien suojele- ja tukikeinojen riittävästä ja ajatuksia siitä, mitä asioita voisi vielä kokemuksien pohjalta kehittää. Webropol-työkalun avulla toteutettujen kyselyjen tarkoituksena oli lisäksi selvittää, miten arviointimenettely koetaan käytännössä ja min-kälaisia vaikutuksia uudistuksilla on koettu ja odotetaan vielä olevan. Lisäksi haluttiin selvittää, miten rikosuhrimaksun käyttöönoton odotetaan vaikuttavan RIKUn toimintaan.

Kyselyistä saatujen vastausten mukaan, suojeleminen ja tarjottava tuki koettiin molempien vastaajien mielestä suhteellisen riittäväksi prosessin aikana. Suojeleminen riittämättömyys liitettiin vainoamiseen ja lähisuhdeväkivaltaan liittyviin tilanteisiin. Vastausten mukaan poliisit eivät olleet kokeneet työskentelynsä tulleen uudistusten myötä huomattavia muutoksia, verrattuna aikaisempaan. Henkilökohtaisen arvioinnin ja mahdollisuus suojeleminen käyttämiseen koettiin olevan kuitenkin erittäin merkityksellisiä ja tärkeitä rikoksen uhrin ja todistajien kannalta. Rikosuhripäivystyksen toiminnassa oli nähty jo asiakasmäärien kasvavan tai niiden odotettiin kasvavan poliisille tulleiden velvoitteiden myötä. Rikosuhripäivystyksen henkilökunta odottaa rikosuhrimaksun käyttöönoton vaikuttavan heidän toimintaansa hyvin positiivisesti.

Asiasanat: Rikoksen uhri, asianomistaja, todistaja, tukipalvelut, suojeleminen, rikosprosessi, esitutkinta, henkilökohtainen arviointi

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Business Economics, Option of Law and Administration

---

Author: Veera Kankainen

Title of thesis: The crime victim and witness protection and support during criminal proceedings

Supervisor: Suvi Röytiö

Term and year when the thesis was submitted: Spring 2017   Number of pages: 62 + 3

In recent years Finnish legislation has changed regarding the protection of witnesses and the crime victims. The most important changes to protect witnesses have been the witness protection program and the possibility to give a testimony anonymously. Because of the directive concerning the crime victims rights in pre-trial investigation, personal assessment needs to be done for defining the need for protection and protection actions.

The thesis has been done in co-operation with Oulu police department and Victim Support Finland. In this thesis' frame of reference the main platform to different protection measures and the qualifications to get protection are told. At the end of frame of reference the support services to the crime victims, their close ones and the witnesses of crime are presented as well. Victim Support Finland's services are also presented because it is the producer of general support services in Finland.

The thesis is juridical and the sources consist of the law in force and legislative history. The research method was qualitative and the data collection methods were Wepropol surveys. The surveys were conducted with Oulu police department's personnel and Victim Support Finland's employees in the spring 2017.

This thesis' purpose is to examine the experiences of authorities and Victim Support Finland's employees about the use of protection and sufficient support. Based on these experiences, new ideas of what can be developed in the future are also presented in this thesis. In addition, the police's reaction to the reforms in practice was examined.

According to the answers, protection and support is considered relatively sufficient and protection and support is crucial to victims of crime and witnesses. According to the answers there are some situations in which the protection measures are insufficient. These situations are linked to persecute and to domestic violence.

Keywords: The crime of victim, injured party, witness, ancillary services, protection, criminal procedure, preliminary investigation

SISÄLLYS

LYHENTEET.....	7
1 JOHDANTO.....	8
2 RIKOKSEN UHRIN SUOJELUTARPEEN ARVIOINTIMENETTELY	11
2.1 Esitutkinta.....	11
2.2 Henkilökohtainen arviointi yleisesti.....	12
2.3 Arviointimenettelyn vaiheet.....	13
2.4 Arviointiin vaikuttavat seikat	14
3 PROSESSIOIKEUDELLISET SUOJELUKEINOT.....	16
3.1 Suojelutoimenpiteet esitutkinnassa	16
3.2 Suojelutoimenpiteet tuomioistuimessa	17
3.3 Anonyymitodistelu	19
4 RIKOSOIKEUDELLISET SUOJELUKEINOT.....	21
4.1 Lähestymiskielto.....	21
4.2 Uhkailun kriminalisointi.....	23
5 MUUT SUOJELUKEINOT	24
5.1 Turvakielto.....	24
5.2 Todistajansuojeluohjelma.....	25
5.3 Ilmoitus tutkintavangin tai vangin vapautumisesta.....	27
5.4 Henkilötunnuksen -ja tietojen muuttaminen sekä tietojen luovutuskielto	27
5.5 Uhkaavan henkilön poistaminen paikalta ja henkilön vartiointi	29
6 ASIANOMISTAJAN JA TODISTAJAN TUKI RIKOSPROSESSISSA	30
6.1 Tukipalveluiden tuottaminen Suomessa	30
6.2 Asianomistajan tukeminen oikeudenkäyntiprosessissa	33
6.3 Tukipalveluiden rahoitus.....	34
7 RIKOSUHRIPÄIVYSTYS TUKIPALVELUIDEN TUOTTAJANA.....	36
7.1 Rikosuhripäivystyksen toiminta ja tehtävät.....	36
7.2 Palveluihin ohjaaminen ja ohjautuminen	37
7.3 Rikosuhripäivystyksen toimintamuodot.....	38
7.3.1 Puhelin- ja verkkopalvelut.....	38
7.3.2 Tukihenkilötoiminta	39
7.3.3 Visitor-toiminta	40

8	TULOKSET.....	42
8.1	Oulun poliisilaitoksen esitutkintaviranomaisten vastaukset	43
8.2	Pohjois-Suomen Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan vastaukset.....	46
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	49
10	POHDINTA	52
	LÄHTEET.....	58
	LIITTEET	61

LYHENTEET

ETL	Esitutkintalaki
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
JulkL	Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta
NimiL	Nimilaki
OK	Oikeudenkäymiskaari
OMML	Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
PolL	Poliisilaki
RIKU	Rikosuhripäivystys
RL	Rikoslaki
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa
THL	Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos
YTjulkL	Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa

1 JOHDANTO

Viranomaisilla on tällä hetkellä käytössään useita eri keinoja suojella rikoksen uhreja sekä rikosasiassa todistavia, heihin kohdistuvalta pelottelulta ja kostotoimilta rikosprosessin aikana. Suojelukeinoja on mahdollista käyttää tarpeen mukaan rikosprosessin aikana, esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä.

Rikosasiassa todistavan, todistelutarkoituksessa kuultavan ja heidän läheistensä suojeluun käytävissä olevat erilaiset keinot on jaoteltu prosessioikeudellisiin-, rikosoikeudellisiin-, sekä muihin suojelukeinoihin (Jokela 2015, 249). Tässä työssä on hyödynnetty Jokelan käyttämää jaottelua jakamaan eri suojelukeinot omiin päälukuihin. Rikoksen uhreille, todistajille ja heidän läheisilleen on myös tarjolla erilaisia tukipalveluita rikosprossin ajaksi.

Rikosprosessi alkaa rikosilmoituksen tekemisestä, jonka yleensä tekee rikoksen uhri. Rikosilmoituksen voi tehdä myös poliisi, kun on aihetta epäillä, että on tapahtunut rikos. Rikosilmoituksen saatuaan poliisin velvollisuus on ryhtyä tutkimaan, onko asiasta aihetta käynnistää esitutkinta. Esitutkinnan tarkoituksena on selvittää rikos, sen olosuhteet, siitä aiheutuneet vahingot, hyödyt ja selvittää rikoksen asianosaiset. Esitutkinnan jälkeen seuraa syyttäjän syyteharkinta, jossa syyttäjä harkitsee, onko tapahtuneesta aihetta nostaa syyte tekijää vastaan. Jos syyttäjä päättää nostaa syytteen, seuraa oikeudenkäynti tuomioistuimessa. Tuomioistuinvaihe voidaan jakaa käsittely- ja valmisteluvaiheeseen. (Jokela 2008, 5–6.)

Oikeudenkäynnissä todistaminen on kansalaisvelvollisuus, joten on äärettömän tärkeää, että jokainen kansalainen voi tehdä sen vaarantamatta omaa turvallisuuttaan. Viranomaisten tehtävä on huolehtia siitä, että jokainen voi saapua oikeudenkäyntiin todistamaan ilman pelkoa oman tai läheistensä turvallisuuden puolesta. Todistajien ja muiden oikeudenkäynnissä kuultavien turvallisuuden parantamiseen on tullut useita lakimuutoksia viime vuosien aikana. Kaksi keskeisintä uudistusta todistajien suojelemiseksi ovat olleet todistajansuojeluohjelma sekä mahdollisuus todistaa henkilötietojen paljastumatta eli anonyymisti.

Vuoden 2016 maaliskuussa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, koskien rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston

puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamista, pantiin Suomessa täytäntöön lukuun ottamatta direktiivin 8 ja 9 artikloja, jotka koskivat tukitoimintaa. Uhidirektiivissä säädettiin rikoksen uhrien vähimmäissäännöistä ja sen avulla haluttiin taata riittävä tuki ja oikeussuojakeinot rikoksen uhreille. Uhidirektiivin täytäntöönpanon tuomat muutoksen toivat uusia muutoksia ja velvollisuuksia esitutkintaviranomaisten toimintaan ja työskentelyyn.

Suojelutoimenpiteet ovat viranomaistoimia ja tukipalvelut ovat näitä toimenpiteitä tukevia palveluita. Parhaassa tapauksessa tukipalvelut auttavat rikoksen uhreja selviytymään rikoksesta sekä henkisesti, että fyysisesti. Suojelukeinojen avulla puolestaan voidaan ennalta ehkäistä uusien rikosten tapahtuminen.

Uhidirektiivin tukitoimintaa koskevat artiklat 8 ja 9, tulivat tarvittavin osin Suomessa täytäntöön vuoden 2016 joulukuussa. Täytäntöönpanon myötä tarjottavien tukipalveluiden tuli täyttää tietyt vaatimuksen ja Suomeen astui voimaan täysin uusi laki koskien rikosuhrimaksua. Rikosuhrimaksulla pyritään kattamaan rikoksen uhreille tarjottavien tukipalveluiden rahoitus.

Tämän työn lopussa paneudutaan siihen, kenen velvollisuus on tuottaa ja tarjota tukipalveluita Suomessa ja minkälaisia eri palvelumuotoja uhidirektiivin täytäntöönpano edellytti rikoksen asianomistajille tarjottavan. Tarkastelun kohteena on myös yleisiä tukipalveluja tarjoava järjestö, Rikosuhripäivystys ja sitä koskevassa kappaleessa keskitytään perehtymään Rikosuhripäivystyksen toimintaan yleisesti sekä sen eri toimintamuotoihin.

Työ on toteutettu yhteistyössä Oulun Rikosuhripäivystyksen ja Oulun poliisilaitoksen kanssa. Aineistonkeruumenetelmänä työssä on käytetty sähköistä kyselyä, joka tehtiin Rikosuhripäivystyksen henkilökunnalle sekä Oulun poliisilaitoksen esitutkintaviranomaisille. Tavoitteena oli ottaa huomioon sekä esitutkintaviranomaisten, että tukipalveluita tarjoavan järjestön henkilökunnan näkemykset aiheesta.

Poliisille suunnatun kyselyn avulla haluttiin selvittää, miten erityistoimenpiteiden arviointimenettelyn koetaan käytännössä ja minkälaisia vaikutuksia sillä on koettu olevan. Osa suojelukeinoista edellyttävät raskaita perusteluita ja niiden saaminen on usein viimeinen keino suojella todistajan tai rikoksen uhriksi joutuneen turvallisuutta. Tavoitteena oli selvittää kokemukset suojelukeinojen riittävydestä.

Rikosuhripäivystykselle suunnatun kyselyn avulla selvitettiin Rikosuhripäivystyksen kokemuksia suojelukeinojen mahdollisuuksista suojella Rikosuhripäivystyksen asiakkaita heidän suojelutarpeeseen nähden sekä sitä, kokevatko he asianomistajan ja todistajien tuen riittäväksi. Lisäksi selvitettiin, minkälaisia vaikutuksia esitutkintaviranomaisille tulleilla muutoksilla on koettu olevan ja odotetaan olevan Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan näkökulmasta ja, miten rikosuhrimaksun käyttöönoton uskotaan vaikuttavan Rikosuhripäivystyksen toimintaan.

Työssä on käytetty lähteinä lainoppia ja lain valmistelun esitöitä. Päälähteinä ovat toimineet oikeudenkäymiskaari (4/1734) ja sen kokonaisuudistukseen liittyvä hallituksen esitys, (46/2014 vp) laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) ja esitutkintalaki (805/2011). Työ on toteutettu kvalitatiivista tutkimusmenetelmää käyttäen, koska tutkimus pyrkii aiheen syvällisempään ymmärtämiseen, joten tutkimusmenetelmä oli mielekkäämpi työn toteuttamisen kannalta.

2 RIKOKSEN UHRIN SUOJELUTARPEEN ARVIOINTIMENETTELY

Euroopan parlamentin ja neuvoston uhridirektiivi (2012/29/EU) sisälsi säännökset erityistä suojelua tarvitsevien uhrien tunnistamisesta ja heidän oikeuksistaan erityisiin suojelutoimenpiteisiin esitutinnan ja oikeudenkäynnin aikana. Uhridirektiivi edellytti henkilökohtaisen arvioinnin tekemistä rikoksen uhreille, jotta uhrin haavoittuvaisuus arvioidisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa rikosprosessia. Henkilökohtaisen arvioinnin avulla arvioidaan erityistoimenpiteiden tarve, sekä toteutettavat erityistoimenpiteet rikosprosessin eri vaiheisiin. (Uhridirektiivin johdanto kohta 55.)

Esitutkintaviranomaisilla on ennen uhridirektiivin täytäntöönpanoa ollut käytössä useimmat suojelutoimenpiteet haavoittuvaisten uhrien suojelemiseksi, mutta systemaattinen rikoksen uhrien arviointi on puuttunut aikaisemmin kokonaan (HE 66/2015 vp, 8). Tässä luvussa kerrotaan tarkemmin arviointimenettelyn tekemisestä sekä siinä huomioon otettavista seikoista.

2.1 Esitutkinta

Poliisin velvollisuus on aloittaa esitutkinta, joko rikosilmoituksen perusteella tai kun on muuten syytä epäillä, että on tapahtunut rikos (Esitutkintalaki, 805/2011 3:3 §). Rikoksen esitutinnan toimittaa poliisi ja lisäksi tutkintaan osallistuu syyttäjä (ETL 2:1 §). Esitutkinnassa asianosaisia ovat asianomistaja eli rikoksella loukattu, rikoksesta epäilty eli vastaaja ja mahdolliset muut henkilöt, joiden oikeuksiin, velvollisuuksiin tai etuihin rikos on vaikuttanut (ETL 2:5 §). Rikosilmoituksen tehneellä on oikeus saada kirjallinen vahvistus rikosilmoituksen jättämisestä. Esitutkintaviranomaisen velvollisuutena on antaa vahvistus rikosilmoituksen tekijälle. (ETL 3:1 §.)

Asianosaisilla on oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa ja ennen rikoksen asianomistajan eli uhrin kuulemista hänelle tulee kirjallisesti ilmoittaa tästä oikeudesta. Lisäksi tutkinnanjohtaja tai syyttäjä voi tehdä esityksen tuomioistuimelle tukihenkilön tai oikeudenkäyntiavustajan määräämisestä. (ETL 4:10 §.) Tuomioistuin voi tietyissä tapauksissa määrätä asianomistajalle avustajan esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin, mikäli asianomistajalla on vaatimuksia asiassa, jota syyttäjä ajaa. Yleensä seksuaalirikosasioissa ja henkeen- ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa, huomioon otetaan teon vakavuus ja asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997 2:1a §.)

Esitutkintalain 4 luvun 18 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen tulee ilmoittaa asianomistajalle käytävissä olevista tukipalveluista, oikeudesta oikeudenkäyntiavustajaan tai tukihenkilöön oikeudenkäynnissä, maksuttomaan oikeusapuun, tulkkaukseen ja asiakirjojen käännökseen. Lisäksi tulee kertoa käytävissä olevista suojelukeinoista asianomistajan turvallisuuteen ja terveyteen kohdistuvaa uhkaa vastaan, sekä oikeudesta saada tietoa asian käsittelyyn liittyen. Ilmoitus tulee antaa ilman aiheetonta viivästyä. Annettujen tietojen laajuuteen vaikuttavat rikoksen laadun lisäksi henkilöön liittyvät seikat. (ETL 4:18 §.)

2.2 Henkilökohtainen arviointi yleisesti

Henkilökohtaisen arvioinnin tarkoituksena on pyrkiä tunnistamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa rikosprosessia rikoksen uhrin erityisen suojelutarve ja määrittää erityiset suojelutoimenpiteet uhrin suojelemiseksi. Arvioinnin yksi tärkeimmistä tehtävistä on tunnistaa uhrin, joiden kertomista rikoksen tapahtumista voidaan helpottaa erilaisin suojelutoimenpitein ja suojella näin asianomistajan asemaa. Arviointimenettelyn tavoite on pyrkiä suojelemaan rikoksen asianomistajaa ja näin päästä myös aineelliseen totuuteen. (Sisäministeriö 2016, 11.)

Arvioinnin tarkoituksena ei siis ole arvioida tarvetta tukipalveluihin vaan erityistoimenpiteiden tarve asianomistajan suojelemiseksi pelolta, kostotoimilta tai lisäkärsimykseltä. Usein kuitenkin, jos asianomistajan katsotaan olevan erityisen suojelun tarpeessa, hänen oletetaan tarvitsevan myös erilaisia tukipalveluita. (OMML 30/2015, 48–49.) Tukipalveluista kerrotaan tarkemmin myöhempien pääotsikoiden alla.

Esitutkintaviranomaisten tehtävänä on arvioida rikoksen uhrin erityinen suojelutarve esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana sekä määrittää arvioinnin perusteella tarvittavat suojelutoimenpiteet. Arvioinnissa otetaan huomioon uhrin henkilökohtaiset olosuhteet sekä rikoksen laatu. Suojelutoimenpiteiden tarpeellisuus arvioidaan yhteistyössä rikoksen uhrin kanssa (ETL 11:9a §.) Erityisen suojelun tarpeessa rikoksen uhrin voidaan katsoa olevan silloin kun uhri on erityisen altis uudelleen uhriksi joutumiselle tai kostotoimille ja pelottelulle (Uhridirektiivin 22 artiklan 1 kohta). Esitutkinnassa tehtävä arvio ei sido tuomioistuinta, vaan oikeudenkäynnissä käytettävät suojelutoimenpiteet ovat tuomioistuimen omassa harkinnassa (HE 66/2015 vp, 5). Henkilökohtaisen arvioinnin laajuus määräytyy rikoksen vakavuuden sekä uhrin kärsimyksen mukaan (Uhridirektiivi 22 artiklan 5 kohta).

2.3 Arviointimenettelyn vaiheet

Arviointimenettely toteutetaan kaksivaiheisesti ja apuna käytetään arviointilomaketta. Ensimmäisessä vaiheessa otetaan huomioon rikoksen laatu ja uhrin henkilökohtaiset olosuhteet ja katsotaan, voidaanko niistä jo päätellä suojeluntarve. Jos tässä vaiheessa voidaan jo katsoa, ettei tarvetta suojelulle ole arviointimenettely päättyy ensimmäiseen vaiheeseen. Tällaisesta tilanteesta voisi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun rikos on tyypiltään vähäinen, kuten näpistys tai kun kyseessä on rikos, jossa asianomistaja ei yleensä ole suojelun tarpeessa. Esitutkintaviranomainen merkitsee kuulustelupöytäkirjaan, ettei tarvetta perusteelliselle arvioinnille ole. Jos taas ensimmäinen vaihe päättyy siihen, että rikoksen laatu tai henkilökohtaiset olosuhteet puoltavat sitä, että tarvetta suojelutoimenpiteille mahdollisesti olisi, jatkuu arviointimenettely sen toiseen vaiheeseen. (Sisäministeriö 2016, 12–13.)

Toisessa vaiheessa arviointilomake täytetään yhdessä asianomistajan kanssa. Lomakkeen avulla pyritään kartoittamaan tarve erilaisille suojelutoimenpiteille. Kun tiedot on kirjattu yhdessä asianomistajan kanssa, lomake annetaan tutkinnanjohtajalle harkittavaksi. Tutkinnanjohtaja kuulee syyttäjää ja merkitsee lomakkeelle oman ehdotuksensa suojelutoimista. Arviointilomake toimitetaan syyttäjälle henkilötietolomakkeen yhteydessä ja syyttäjän tehtävä on kirjata oma esityksensä suojelutoimista ja toimittaa arviointilomake tuomioistuimelle haastehakemuksen yhteydessä. (Sisäministeriö 2016, 14–15.) Esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n 3 momentin mukaan asianomistajan henkilökohtaisten olosuhteiden ja rikoksen laadun sitä edellyttäessä poliisin tulee kuulla syyttäjää erityisen suojeluntarpeesta ja toimenpiteiden tarpeellisuudesta.

Rikosasiaa käsittelevä tuomioistuin harkitsee itsenäisesti syyttäjän esityksen pohjalta, asianomistajan henkilökohtaisten olosuhteiden sekä rikoksen laadun huomioon ottaen tarvittavat suojelutoimenpiteet oikeudenkäynnin ajaksi. Tämä tarkoittaa sitä, ettei tuomioistuimen ole pakko noudattaa esitutkinnassa tehtyä arviota suojelun tarpeesta ja käytettävistä suojelutoimenpiteistä. (Sisäministeriö 2016, 18.)

Jos arvioinnin perusteena olevat seikat muuttuvat oleellisesti tai kun siihen on muuten erityinen tarve ilman olosuhteiden muuttumista, tulee esitutkintaviranomaisen suorittaa arviointi uudelleen (ETL 11:9a.4 §). Uudelleenarviointi voisi tulla kyseeseen esimerkiksi tilanteessa, jossa arviointia tehtäessä uhkailua ei ole ilmennyt, mutta rikosprosessin myöhemmässä vaiheessa uhkailua ilmenee ja pääkäsittelyssä käytettävistä suojelutoimenpiteistä olisi hyötyä. Muusta kuin olosuhteiden

muuttumisesta uudelleenarviointi voitaisiin tehdä, kun erityisen suojeluntarvetta ei ole ilmennyt alkuperäisessä arvioinnissa tai jos syyttäjän näkemys erityisen suojeluntarpeesta poikkeaa esitutkintaviranomaisten tekemästä näkemyksestä. (HE 66/2015 vp, 47–48.)

2.4 Arviointiin vaikuttavat seikat

Suojelutarvetta arvioitaessa otetaan huomioon erityisesti asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet sekä rikoksen laatu. Lisäksi huomioon otetaan asianomistajan näkemys toimenpiteiden tarpeellisuudesta. (ETL 11:9a.1 §.)

Asianomistajan henkilökohtaisiin olosuhteisiin vaikuttavat henkilökohtaiset ominaisuudet sekä henkilökohtaiset olot. Asianomistajan henkilökohtaisten olosuhteiden tunnistamisella pyritään tunnistamaan erityisen haavoittuvaiset uhrin, jolle aiheutuu mahdollisesti lisäkärsimystä rikosprosessista sekä uhrin, joihin kohdistuu uhkaa tai pelottelua jotka voidaan suojelutoimilla poistaa tai ainakin vähentää. (Sisäministeriö 2016, 24.)

Henkilökohtaiset olosuhteita tarkasteltaessa on otettava huomioon mahdollisuus tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen tai riippuvuussuhteeseen. Riippuvuussuhde tai suhde tekijään voi lisätä uhrin haavoittuvaisuutta, eikä uhri välttämättä tiedosta tilanteen vakavuutta vaan puolestaan sopeutuu tilanteeseen. Riippuvuussuhteesta on kyse silloin kun, rikoksen uhri on jollakin tavalla riippuvainen tekijästä. Tällaisia tilanteita voisi olla esimerkiksi lapsen ja huoltajan välillä, parisuhteessa elävien välillä sekä työnantajan ja työntekijän välillä. Erityisesti lapsiin kohdistuvissa rikoksissa, joissa uhrin katsotaan oleva riippuvainen rikoksen tekijästä, tulee tilanne ottaa erityisesti huomioon. (Sisäministeriö 2016, 25–26.)

Lisäksi aikaisempi kokemus rikoksista tulisi vaikuttaa arviointiin. On tärkeää, että asianomistajan aikaisempi kokemus rikoksen uhriksi joutumisesta otetaan arvioinnissa huomioon. Usein uudelleen uhriksi joutuminen voi johtuakin tekijän ja uhrin välillä olevasta riippuvuussuhteesta tai jokin asianomistajan henkilökohtainen ominaisuus altistaa uhriksi joutumiselle. (Sisäministeriö 2016, 26–27.)

Mikäli esitutkinnassa syntyy epäily lähisuhdeväkivallasta ja siitä, että lähisuhdeväkivalta olisi toistuvaa tai uhri voisi joutua muusta syystä väkivallan kohteeksi, tulee viranomaisen tehdä MARAK-riskiarviointi siihen erikseen tarkoitettulle lomakkeelle (Sisäministeriö 2016, 26–27).

MARAK- lyhenteenä, tarkoittaa moniammatillista riskinarviointia ja sillä pyritään auttamaan rikoksen uhreja, jotka ovat vakavan parisuhde- tai lähisuhdeväkivallan kokeneita tai elävät sen uhan alla. Esitutkintaviranomainen tai joku muu viranomainen, jonka luokse uhri on ensimmäisenä haikutunut täyttää riskiarviointilomakkeen yhdessä uhrin kanssa. Lomakkeessa kysytään fyysisestä, henkisestä ja taloudellisesta väkivallasta ja sen uhasta. Riskiarviointilomakkeen lopputulos kertoo, kuinka korkea väkivallan kohteeksi joutumisen riski on. Mikäli korkean riskin uhka lomakkeen mukaan täyttyy, rikoksen uhrin suostumuksella viranomainen ohjaa rikoksen uhrin työryhmän käsiteltäväksi. Työryhmän tehtävänä on laatia uhrille turvallisuussuunnitelma, joka parantaisi hänen tai läheistensä turvallisuutta. Lisäksi uhri saa tukihenkilön koko prosessin ajaksi. (THL 2016a, viitattu 21.10.2016.)

Henkilökohtaisia ominaisuuksia ovat ikä, sukupuoli, uskonto, vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen, etninen alkuperä, rotu, terveydentila, vammaisuus, kommunikaatio vaikeudet ja maassa oleskeluun liittyvät seikat (Uhridirektiivin johdanto kohta 56). Kaikki ominaisuudet otetaan arvioinnissa huomioon ja ne merkitään lomakkeelle ja kaikilla esiin tulleilla seikoilla on merkitystä kokonaisarviointia tehtäessä. Henkilökohtaiset ominaisuudet saattavat altistaa rikoksen uhriksi joutumiselle. Kaikki asianomistajat, jotka ovat alle 18-vuotiaita, katsotaan olevan erityisen haavoittuvaisia ja voivat ikänsä vuoksi tarvita erityisiä suojelutoimenpiteitä. Lisäksi iäkkäät ihmiset otetaan arvioinnissa erityisesti huomioon, koska he ovat esimerkiksi fyysisiltä toiminnoiltaan usein heikommassa asemassa. (Sisäministeriö 2016, 27–28.)

Epäillyn rikoksen laadulla on merkitystä arvioinnissa. Rikoksen laatu tarkoittaa sekä rikoksen tekoolosuhteita, että rikoksen tyyppiä ja luonnetta. Joskus rikoksen motiivina voidaan katsoa olevan asianomistajan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin kohdistuva seikka, jolloin asianomistajan voidaan katsoa joutuneen rikoksen uhriksi henkilökohtaisten ominaisuuksiensa vuoksi. Tällöin suojelutoimien arvioinnilla on suuri merkitys, koska niillä voidaan erityisesti hyödyttää uhria prosessin eri vaiheissa. Lisäksi tietyt rikostyypit altistavat uhrin suuremmalla todennäköisyydellä lisäkärsimykselle ja uudelleen uhriksi joutumiselle useammin kuin toiset rikostyypit. Tällaisia rikostyyppejä ovat lähisuhdeväkivaltarikokset, järjestäytynyt rikollisuus, ihmiskauppa, viharikokset, terrorismi sekä väkivaltarikokset, jotka perustuvat seksuaalisuuteen tai sukupuoleen. (Sisäministeriö 2016, 33.)

3 PROSESSIOIKEUDELLISET SUOJELUKEINOT

Tässä luvussa kerrotaan tarkemmin prosessioikeudellisista suojelukeinoista. Prosessioikeudelliset suojelukeinot liittyvät konkreettiseen todistelu- ja kuulemistilanteeseen sekä kuultavan yhteystietojen salaamiseen ja niiden luovuttamiseen (Jokela 2015, 249).

Lisäksi luvussa kerrotaan edellä mainittujen suojelukeinojen käyttämisen edellytyksistä. Keinot ovat käytettävissä, rikosasiassa todistaville henkilöille, todistelutarkoituksessa kuultaville tai heidän läheisilleen. Prosessioikeudellisten suojelutoimenpiteiden tarkoituksena on muun muassa estää todistajan tai rikoksen uhrin sekä vastaajan kohtaaminen, ja sitä kautta voidaan välttää esimerkiksi katsekontaktit, joilla voisi olla vaikutusta oikeudenkäynnissä annettavaan lausuntoon.

3.1 Suojelutoimenpiteet esitutkinnassa

Erityisen suojelun tarpeessa olevia asianomistajia on mahdollista suojella esitutkinnassa tietyin keinoin. Esitutinnan aikana mahdollisia suojelukeinot ovat asianomistajan kuuleminen siihen erikseen suunnitelluissa tiloissa. Tämän lisäksi kuulustelut tulisi suorittaa mahdollisuuksien mukaan sama tai samat henkilöt ja rikoslain (39/1889) 20 luvussa tarkoitetuissa seksuaalirikosasioissa, tai rikosasioissa, joissa asianomistajalla voidaan katsoa oleva rikoksen luonteen vuoksi perusteltu tarve, kuulustelijan tulisi uhrin pyynnöstä olla samaa sukupuolta rikoksen uhrin kanssa. (ETL 7:21 §.)

Esitutkinnassa on mahdollista, että asianomistajan tai todistajan kuulustelukertomus tallennetaan kuva- tai äänitallenteelle, jotta sitä voitaisiin käyttää todisteena oikeudenkäynnissä. Tämä on mahdollista, jos voidaan katsoa, ettei henkilöä voida nuoren iän tai henkisten toimintojen häiriintymisen vuoksi kuulla oikeudessa henkilökohtaisesti ilman kuulusteltavalle siitä aiheutuvaa haittaa. Ehdottomana edellytyksenä on, että vastaajalle on varattu mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle eli vastakuulustelu mahdollisuudesta on huolehdittu. Lisäksi syyttäjällä on oikeus olla kuulustelutilanteessa läsnä ja esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Syyttäjän ja vastaajan kysymykset voidaan kuitenkin toteuttaa tutkinnanjohtajan määräyksestä kuulustelijan välityksellä. (ETL 9:4 §.)

Tallenteiden käyttämien todisteena oikeudenkäynnissä on mahdollista tilanteissa, joissa asianomistajana on 15–17-vuotias, jonka katsotaan olevan erityisen suojeluntarpeessa rikoksen laatu ja henkilökohtaiset olosuhteet huomioon ottaen, 15–17-vuotias seksuaalirikoksen asianomistaja, joka ei halua tulla kuulluksi oikeudenkäynnissä tai yli 18-vuotias seksuaalirikoksen asianomistaja, jonka kuuleminen oikeudenkäynnissä aiheuttaisi vaaraa hänen terveydelleen tai muuta vastaavaa haittaa (Oikeudenkäymiskaari, 4/1734 17:24.3 §).

Tallenteen käyttäminen todisteena oikeudenkäynnissä poistaa kyselymahdollisuuden oikeudenkäynnissä, joten näytön arvioinnin edellytykset saattavat väistämättä heikentyä. Tämän vuoksi on tärkeää, että esitutkintaviranomaiset huolehtivat siitä, että asianomistaja kykenee arvioimaan sen, mikä merkitys asianomistajan kieltäytymisellä henkilökohtaisesta kuulemisesta tuomioistuimessa on. (Sisäministeriö 2016, 17.)

3.2 Suojelutoimenpiteet tuomioistuimessa

Tuomioistuin harkitsee aina itsenäisesti tarvittavat suojelutoimenpiteet oikeudenkäynnin aikana. Oikeudenkäymiskaaren (1734/4) 17 luvussa säädetään mahdollisista suojelutoimenpiteistä, joita voidaan käyttää tuomioistuimessa oikeudenkäynnin aikana. Keinot ovat käytettävissä rikosasian asianomistajille sekä rikosasiassa todistaville henkilöille, tietyin laissa määritellyin edellytyksin.

Oikeudenkäynnin aikana mahdollisia suojelukeinoja ovat erilaiset toimenpiteet tekijän ja uhrin kohtaamisen välttämiseksi, esimerkiksi oikeuteen saapumisessa ja todistelutilanteessa tulee käyttää tarkoituksenmukaisia keinoja (OMML 30/2015, 41). Keinoja ovat asianomistajan kuuleminen näkösuojan takaa, videoyhteyden avulla taikka ilman vastaajan tai yleisön läsnäoloa (OK 17:51–52 §:t).

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista tai todistajaa voidaan kuulla oikeudenkäynnissä näkösuojan takaa tai ilman asianosaisten tai muun henkilön läsnäoloa. Menettelyn tulee olla tarpeen esimerkiksi siksi, että kuultava jättäisi muuten ilmaisematta tietonsa asiaan liittyen, henkilö häiritsee tai yrittää vaikuttaa kuultavan kertomukseen tai rikosasiassa kuultava on erityisen suojelun tarpeessa huomioon ottaen rikoksen laatu ja henkilökohtaiset olosuhteet, kuultavan suojaamiseksi henkeen ja terveyteen kohdistuvalta uhalta. (OK 17:51 §.)

Menettely voi olla tarpeen esimerkiksi, kun kuultava henkilö on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentin mukaisessa lähisuhteessa asianosaiseen ja menettelyn avulla kuultavaa voidaan suojata henkeen ja terveyteen kohdistuvalta uhalta. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 pykälän 1 momentin mukaisella lähisuhteella tarkoitetaan nykyistä tai entistä aviopuolisoa, nykyistä avopuolisoa, sisarusta, sukulaisuuteen rinnastettavaa suhdetta tai muuten sukulaisuutta suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa. Koska näkösuojan takaa kuuleminen on lievempi suojelukeino, kuin kuuleminen asianosaisen läsnä olematta, tulisi sitä käyttää aina kun se on vain mahdollista kuultavan suojelemiseksi (Jokela 2015, 252).

Todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä voidaan kuulla pääkäsittelyssä, vaikka hän ei olisikaan itse henkilökohtaisesti läsnä. Apuna voidaan käyttää videoneuvottelua, tai muuta sopivaa tiedonvälitystapaa käyttäen, jossa kuulo- ja näköyhteyden muodostuminen on mahdollista tuomioistuimen ja kuultavan välille. Tämä on mahdollista, jos kuultava ei sairauden tai muun pätevän syyn vuoksi pääse käsittelyyn, saapumisesta käsittelyyn aiheutuisi kohtuuttomia kustannuksia tai huomattavaa haittaa todelliseen merkitykseen verrattua, uskottavuus kyetään arvioimaan ilman henkilökohtaista läsnäoloakin, kuultava on alle 15-vuotias tai henkisiltä toiminnoiltaan häiriintynyt, kuultava on erityisen suojelun tarpeessa tai se on tarpeen kuultavan suojaamiseksi henkeen ja terveyteen kohdistuvalta uhalta. (OK 17:52 §.) Tilanteissa, joissa todistajaa tai asianomistajaa ei voida nuoren ikänsä tai henkisten toimintojen häiriintymisen vuoksi kuulla oikeudessa henkilökohtaisesti aiheuttamatta turhaa haittaa, voidaan oikeudenkäynnissä hyödyntää esitutkinnassa nauhoitettua kuva- tai äänitallennetta todisteena (OK 17:24.3 §).

Tuomioistuin voi myös määrätä asianomistajan henkilöllisyyden salassa pidettäväksi rikosasiassa, joka koskee arkaluonteista tai yksityiselämään liittyvää seikkaa (Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa, 370/2007 2:6.1 § 1 kohta). Lisäksi tuomioistuin voi asianomaisen pyynnöstä tai muusta painavasta syystä johtuen määrätä oikeudenkäyntiasiakirjat, joko osittain tai kokonaan salassa pidettäväksi niiltä osin, kun ne sisältävät arkaluonteista tietoa rikoksen uhrista, yksityiselämästä, terveydentilasta tai sellaista tietoja uhrista, joiden antaminen rikkoisi hänen oikeuksiaan (YTjulkL 3:9 §).

Oikeudenkäynnin käsittely tarpeellisin osin tai kokonaan suljetuin ovin on mahdollista samoin edellytyksin, kuin aikaisemmin mainitut. Lisäksi jos asiassa kuullaan alle 15-vuotiasta, muuta henkilöä

jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, henkilöä joka on erityisen suojelutarpeessa tai kun vastaaja on alle 18-vuotias eikä käsittely suljetuin ovin ole vastoin yleistä etua, tulisi oikeudenkäynti käydä suljetuin ovin. (YTjulkL 4:15 §.)

Tuomioistuimissa on mahdollisuus järjestää turvatarkastuksia järjestyksen turvaamiseksi sekä turvallisuudesta huolehtimiseksi. (Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa, 1121/1999 1 §). Turvatarkastuksia päättää jokainen tuomioistuin itsenäisesti keskusteltuaan siitä ensin yhdessä poliisin kanssa. Tuomioistuimen puheenjohtaja voi päättää turvatarkastuksen järjestämisestä yksittäisessä käsittelyssä, jos se katsotaan olevan tarpeen. Turvatarkastuksen laajuuden päättää tuomioistuin tai sen puheenjohtaja. Turvatarkastuksessa on mahdollista tarkastaa tuomioistuimen tiloihin saapuvat, siellä olevat henkilöt ja mukana oleva omaisuus. (Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa 2 §.) Turvatarkastuksen suorittavan henkilön tulee olla poliisi tai siihen erikseen koulutettu, tuomioistuimen palveluksessa oleva henkilö (Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa 4 §).

3.3 Anonyymitodistelu

Samalla kun todisteluun liittyvään lainsäädäntöön tuli kokonaisuudistus vuoden 2016 alussa, mahdollistui myös anonyymina todistaminen. Anonyymilla todistajalla tarkoitetaan sitä, että tuomioistuin päättää, että rikosasiassa kuultavaa henkilöä voidaan kuulla todistajana henkilötietojen ja yhteystietojen paljastumatta (OK 17:33 §). Anonyymitodistaja ei myöskään anna vakuutta tuomioistuimessa (OK 17:44.2 § 4 kohta). Tarkoituksena on, että anonyymina todistamiseen tukeuduttaisiin ainoastaan poikkeuksellisissa tilanteissa, kun todistajaa ei ole mahdollista suojella muilla todistajansuojeluun tarkoitetuilla keinoilla (HE 46/2014 vp, 37).

Anonyymina todistaminen oikeudenkäynnissä on mahdollista vain vakavimmissa rikoksissa. Rikosepäily tai syytteen tulee koskea rikosta, josta on säädetty enintään kahdeksan vuotta vankeutta tai se koskee, joko rikoslain (39/1889) 20 luvun 9 §:n mukaista paritusta tai rikoslain 25 luvun 3 § mukaista ihmiskauppaa. Lisäksi henkilöllisyyden salaamien on oltava välttämätöntä todistajan tai todistajan läheisten henkilöiden suojaamiseksi henkeen ja terveyteen kohdistuvalta uhalta. (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, 689/1997 4:11a §.)

Rikostyyppinä, joissa anonyymi todistaminen voisi tulla kyseeseen ovat henkirikokset ja törkeät huumausainerikokset. Lisäksi rikosasioissa, joista enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta,

on mahdollista todistaa anonyymisti, rikostyyppin koskiessa törkeää paritusta tai ihmiskauppaa. (HE 46/2014 vp, 37.)

Tuomioistuin päättää syyttäjän, vastaajan tai epäillyn kirjallisen hakemuksen perusteella, että rikosasiassa todistavaa kuullaan siten, etteivät hänen henkilötietonsa paljastu. Kirjallisesta hakemuksesta tulee käydä ilmi, kenelle anonymiteettiä vaaditaan, seikat sekä todisteet, jotka tukevat anonymiteetin myöntämistä ja selitys asianomaiset henkilön tahdosta tulla kuulluksi ilman, että hänen henkilöllisyytensä paljastuu. (ROL 5:11a §.) Tuomioistuimen on käsiteltävä anonyymia todistamista koskeva hakemus ilman aiheetonta viivästystä. Jos hakemuksen on tehnyt vastaaja tai epäilty, tulee syyttäjää kuulla asiasta. Anonymiteetin myöntämistä koskeva oikeudenkäynti käsitellään aina suljetuin ovin. (ROL 5:11c §.)

Anonyymina todistamisen salliminen edellyttää uhan vakavuutta eli sen laatua sekä todennäköisyyttä. Käytännössä siis anonymiteettiä hakevaan kohdistuva uhka tulisi koskea henkirikoksen tai muun rikoksen mahdollisuutta, joka aiheuttaisi vakavan ruumiinvamman. Uhan tulee siis kohdistua aina henkeen tai terveyteen, jotta anonyymina todistaminen voisi tulla kyseeseen. Anonymiteetistä tulisi olla myös hyötyä todistajan itsensä tai läheistensä suojaamiseksi. Jos voidaan katsoa todennäköiseksi, että henkilöllisyys paljastuisi esimerkiksi sisällön perusteella, ei sitä tulisi lainkaan myöntää. (HE 46/2014 vp, 129.)

Käytännössä anonyymin todistajan kuuleminen rikosasioissa tapahtuu erilaisten järjestelyiden avulla. Yksinkertaisimmillaan se tapahtuu siten, että todistajan yhteystiedot ja henkilöllisyys salataan täysin. Anonyymia todistajaa kuullaan näkösuojan takaa tai ilman vastaajan tai todistajan henkilökohtaista läsnäoloa videon, puhelimen tai muun teknisen tiedotusvälineen avulla. Laajimmillaan todistaja voidaan kuulla ääni muutettuna ilman näköyhteyttä. (OK 17:53.1 §.)

Asianosaisille on kuitenkin aina varattava tilausuus esittää anonyymille todistajalle kysymyksiä (OK 17:53.2 §). Anonyymilla todistajalla on kuitenkin oikeus olla vastaamatta kysymyksiin, jos vastaaminen saataisi paljastaa hänen henkilöllisyytensä (OK 17:21.1 §). Tuomioistuimen tulee myös huolehtia siitä, etteivät kysymykset ole sellaisia, että ne voisivat paljastaa anonyymin todistajan henkilöllisyyden. Tuomioistuin voisi myös pyytää esitettävät kysymykset toimitettavaksi etukäteen. (HE 46/2014 vp, 111.)

4 RIKOSOIKEUDELLISET SUOJELUKEINOT

Vakavimmissa uhkatilanteissa rikoksen uhrilla tai rikosasiassa todistavalla on mahdollisuus hakea lähestymiskieltoa heitä uhkaavalle henkilölle. Rikoslain 15 luvun 9 §:n mukaan oikeudessa todistavan, kuultavan, asianomistajan tai asiantuntijan uhkailu on kriminalisoitu.

Rikosoikeudellisia suojelukeinoja ovat lähestymiskielto sekä oikeudenkäynnissä kuultavan uhkailun kriminalisointi (HE 65/2014, 5). Näistä kahdesta suojelukeinosta kerrotaan tarkemmin tämän luvun alaotsikoiden alla.

4.1 Lähestymiskielto

Lähestymiskielto voidaan määrätä perusmuotoisena, laajennettuna, perheen sisäisenä tai väliaikaisena. Lähestymiskiellosta annetun lain mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä vakavan häirinnän, henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai rikoksen uhan torjumiseksi (Laki lähestymiskiellosta, 898/1998 1:1 §).

Edellytyksenä lähestymiskiellon määräämiselle on, että henkilö, jota vastaan lähestymiskieltoa haetaan, tekisi kieltoa hakevalle henkilölle vakavan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai aiheuttaisi kieltoa hakevalle henkilölle muulla tavoin vakavaa häirintää (Laki lähestymiskiellosta 1:2.1 §). Arviointia tehtäessä otetaan huomioon osallisten henkilökohtaiset olosuhteet, tapahtuneen rikoksen tai häirinnän laatu, vakavuus ja toistuvuus. Huomioon otetaan myös todennäköisyys siitä, että henkilö jota vastaan lähestymiskieltoa on haettu, syyllistyisi häirinnän jatkamiseen tai tekisi itsensä uhatuksi koettuun henkilöön kohdistuvan rikoksen. (Laki lähestymiskiellosta 1:2a §.)

Tavallinen lähestymiskielto voi olla enintään yhden vuoden mittainen ja perheensisäinen lähestymiskielto enintään kolme kuukautta. Kiellon uusiminen on kuitenkin mahdollista, jolloin perusmuotoinen lähestymiskielto voidaan uusia kahdeksi vuodeksi ja perheensisäinen lähestymiskielto kolmeksi kuukaudeksi kerralla. Lähestymiskiellon uusimista voi pyytää jo ennen edellisen kiellon päättymistä. (Laki lähestymiskiellosta 2:7 §.)

Lähestymiskiellon tarkoituksena on, ettei kiellon saanut saa tavata, ottaa tai yrittää ottaa yhteyttä kieltoa hakeneeseen henkilöön, eikä seurata tai tarkkailla lähestymiskiellolla suojattua henkilöä. Kuitenkin yhteydenotot, jotka ovat tarpeellisia ja joilla on asiallinen peruste, eivät koske lähestymiskielloa. (Laki lähestymiskiellosta 1:3.1 §.)

Jos edellä mainitut keinot eivät ole riittäviä henkilön suojaamiseksi rikoksen uhalta ja häirinnältä voidaan lähestymiskiello määrätä laajennettuna. Laajennettu lähestymiskiello tarkoittaa sitä, ettei lähestymiskiellon saanut henkilö saa oleskella suojattavan henkilön vakituisen asunnon, loma-asunnon, työpaikan tai muihin näihin rinnastettavien paikkojen läheisyydessä. (Laki lähestymiskiellosta 1:3.3§.)

Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla tarkoitetaan tilannetta, jossa itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jolle lähestymiskielloa pyydetään asuvat vakituisesti samassa taloudessa (Laki lähestymiskiellosta 1:1.2 §). Perheen sisäinen lähestymiskiello voidaan määrätä, kun henkilön, jolle lähestymiskielloa haetaan aikaisemmista rikoksista, uhkailusta ja käyttäytymisestä voidaan uskoa, että hän voisi tehdä uhatuksi kokevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen. Kiellon määrääminen ei kuitenkaan saa olla kohtuuton ottaen huomioon asiassa ilmi tulleet seikat, muiden samassa taloudessa asuvien olosuhteet sekä uhkaavan rikoksen vakavuus. (Laki lähestymiskiellosta 1:2.2 §.) Perheensisäisessä lähestymiskiellossa lähestymiskiellon saaneen osapuolen tulee poistua yhteisestä asunnosta ja sinne palaaminen on kielletty (Laki lähestymiskiellosta 1:3.2 §).

Väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisestä voi päättää virkansa puolesta pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuin. Väliaikaisen lähestymiskiellon määrääminen on mahdollista, kun virkamies katsoo, että henkilön suojan tarve, jota lähestymiskiellolla pyritään suojaamaan, edellyttää lähestymiskiellon välitöntä antamista. Lisäksi jos voidaan katsoa, että kiellolla suojattava henkilö ei kokemansa pelon tai jonkun muun syyn vuoksi itse pysty hakemaan lähestymiskielloa pelkäämäänsä henkilöä vastaan. (Laki lähestymiskiellosta 3:11 §.)

Käräjäoikeus käsittelee ja ratkaisee lähestymiskielloa koskevat asiat (Laki lähestymiskiellosta 2:4 §). Lähestymiskiellon määräämistä voi pyytää, joko kirjallisesti tai suullisesti, itsensä uhatuksi tai häiriityksi kokeva henkilö tai vastaavasti myös syyttäjä, poliisi tai sosiaaliviranomainen (Laki lähestymiskiellosta 2:5 §). Lähestymiskiellon rikkomisesta voidaan siihen määrätty tuomita sakkoon tai enintään yhdeksi vuodeksi vankilaan (RL 16:9a.1 §).

4.2 Uhkailun kriminalisointi

Jos oikeudessa, esitutkinnassa, poliisitutkinnassa tai muussa viranomaismenettelyssä kuultavaa yritetään estää, estetään antamasta lausuntoa tai yritetään vaikuttaa lausunnon sisältöön väkivallalla tai muulla uhkauksella, voidaan uhkailija tuomita sakkoon tai enintään kolmeksi vuodeksi vankeuteen. Rikoslain 15 luvun 9 §:n säännös käsittää uhkailun, joka tapahtuu ennen kuulemista sekä uhkailun, joka on aiheutunut kuulemisesta. Lisäksi säännöksen mukaan teot, jotka ovat tapahtuneet lausunnon antamisen jälkeen ja teot, joilla on haluttu kostaa lausunnon antaminen, ovat rangaistavia. (RL 15:9 §.)

Edellytyksenä lainkohdan soveltamiselle on, että väkivalta tai uhkailu liittyy tulevaan kuulemiseen tai jo kuultuun tapaukseen ja sen tarkoituksena on pyrkiä vaikuttamaan lausuntoon, uhkailulla yritetään estää kokonaan lausunnon antaminen tai lausunnon antaminen halutaan jollakin tavalla kostaa. Väkivalta voi kohdistua joko henkilöön tai hänen omaisuuteensa. Uhkailussa ei tarvitse olla kysymys välttämättä suoranaisestä väkivallasta vaan myös erilaiset painostuskeinot voidaan katsoa oikeudettomaksi uhkailuksi. Uhkailun tai väkivallan tulee olla kuitenkin vaikutusasteeltaan sellaista, että sen voidaan katsoa todennäköisesti vaikuttavan uhkauksen tai väkivallan kohteeseen. Lisäksi uhkailu ennen kuulemista tai todistamista voi kohdistua kuultavan henkilön lisäksi hänen läheisiinsä tai taloudellisiin etuihin. Väkivallan ja uhkauksen tulee olla kuitenkin sellaisia, että ne vaikuttavat kuultavan henkilöön antamaan lausuntoon tai niillä keinoin yritetään estää lausunnon antaminen kokonaan. Kuitenkin kun kyseessä on väkivalta tai uhkaus, joka tapahtuu kuulemisen jälkeen, sen tulee kohdistua itse kuultavaan. (HE 6/1997 vp, 39–40.)

Rikoslain 25 luvun 7 §:n mukaan myös muu laitton uhkaus, jolla uhataan henkilöä rikoksella niin, että uhatulla on perusteltu syy pelätä omasta tai toisen henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa. Laittomasta uhkauksesta voidaan tuomita sakkoon tai enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen. (RL 25:7 §.)

5 MUUT SUOJELUKEINOT

Prosessioikeudellisten ja rikosoikeudellisten suojelukeinojen lisäksi viranomaisilla on myös muita keinoja käytettävissään, joilla voidaan turvata todistajan tai asianomistajan turvallisuus tarpeen vaatiessa. Nämä keinot liittyvät pääosin poliisin toimivaltuuksiin. (HE 65/2014, 4.)

Yksi merkittävimmistä muutoksista Suomen lainsäädäntöön koskien todistajansuojelua on ollut todistajansuojeluohjelman mahdollistuminen äärimmäisissä tapauksissa. Pitkittyneissä tilanteissa poliisien käytössä olevat keinot ovat lainpuitteissa olleet hyvinkin rajalliset, joten pitempiaikaisen suojelukeinon mahdollistuminen vakavissa uhka tilanteissa on ollut merkittävää (HE 65/2014, 5). Lisää muista suojelukeinoista liittyen henkilötietojen muuttamiseen, turvakieltoon sekä muihin yhteystietojen luovuttamiseen liittyvistä rajoituksista kerrotaan tämän pääluvun alla.

5.1 Turvakielto

Yksi suojelukeinoista on turvakielto, joka voidaan määrätä, kun henkilöllä on aihetta epäillä hänen itsensä tai perheensä olevan vakavassa terveyteen ja henkeen kohdistuvassa vaarassa. Turvakieltoa tulee hakea kirjallisesti maistraatista. Kun maistraatti on myöntänyt turvakiellon, se tallennetaan turvakielto väestötietojärjestelmään ja hakijalle annetaan mahdollisuus ilmoittaa väestötietorekisteriin tallennettavaksi yhteysosoite, joka voidaan luovuttaa myös viranomaisille, joilla ei ole laissa määriteltyä virkatehtävään liittyvää syytä. (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista, 661/2009 4:36.1 §.)

Turvakielto on voimassa viisi vuotta ja sitä voidaan jatkaa erillisellä hakemuksella aina kahdella vuodella kerrallaan. Kiellon kohteena olevan henkilön kotikunta, asuinpaikka sekä osoite- ja yhteystiedot voidaan luovuttaa vain viranomaisille, joilla on siihen lain nojalla määritelty virkatehtävään liittyvä syy. Lisäksi turvakielto käsittää kaikki henkilön omistuksessa tai hallinnassa olevien kiinteistöjen, rakennusten tai huoneistojen sijainti- sekä yksilöintitiedot. (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 4:36 §.)

Kun väestötietorekisterinhallinto viranomaisen luovuttaa viranomaiselle turvakiellon kohteena olevia tietoja hänen tulee ilmoittaa turvakiellosta viranomaiselle. Viranomaisen, jolle on luovutettu turvakiellon kohteena olevan tietoja, ei saa luovuttaa niitä edelleen tai antaa niitä muiden käsiteltäväksi. (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 4:37 §.)

5.2 Todistajansuojeluohjelma

Todistajansuojeluohjelma otettiin käyttöön 1. maaliskuuta 2015. Todistajansuojeluohjelmalla tarkoitetaan poliisin sekä muiden viranomaisten yhteistyössä toteutettavaa ohjelmaa, jossa henkilöä suojellaan vakavalta henkeen ja terveyteen kohdistuvalta uhalta (Laki todistajansuojeluohjelmasta, 88/2015 1.1 §).

Todistajansuojeluohjelman tarkoituksena on turvata jokaisen oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja kotirauhaan. Todistajansuojeluohjelma on tarkoitettu käytettäväksi tilanteissa, joissa henkilön suojeleminen edellyttää henkilön sijoittamista pidemmäksi aikaa uhkailijoiden tai uhkailijan ulottumattomiin. Tämän tulisi olla kuitenkin viimesijainen keino suojella uhatun henkilön tai henkilöiden turvallisuutta. Todistajansuojeluohjelman käyttäminen on tarkoitettu etenkin järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai muuhun vakavaan rikollisuuteen ja esimerkiksi kun rikollisryhmään kuuluva henkilö haluaa irtautua rikollisryhmästä ja tarvitsee sen vuoksi todistajansuojeluohjelman aloittamista. (HE 65/2014 vp, 4.)

Todistajansuojelu käsittää muutkin kuin rikosasiassa todistavat henkilöt. Ensisijaisesti se on tarkoitettu rikosasiassa todistelutarkoituksessa kuultaville todistajille ja asianosaisille, kuten kanssa syytetyille, mutta sillä on mahdollista suojella myös muita henkilöitä kuin rikosprosessissa kuultavia. Muista henkilöistä esimerkkinä ovat poliisin tietolähteinä toimivat henkilöt ja uhatun henkilön perheenjäsenet. (HE 65/2014 vp, 25.)

Ohjelman aloittaminen edellyttää suojeltavaan henkilöön tai hänen läheisiinsä kohdistuvaa vakavaa henkeen ja terveyteen kohdistuvaa uhkaa rikosasiassa kuulemisen tai muun syyn vuoksi. Lisäksi ohjelman aloittaminen edellyttää, että uhkaa ei ole muilla suojelutoimenpiteillä mahdollista poistaa. Itsensä uhatuksi kokevan henkilön tulee antaa kirjallinen suostumus ohjelman, sekä siihen

tarvittaviin toimenpiteiden toteuttamiseksi. Suostumuksen lisäksi henkilön tulee antaa selvitys todistajansuojeluohjelmaan vaikuttavista henkilökohtaisista seikoista ja velvoitteistaan. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 2 §.)

Poliisi arvioi henkilön soveltuvuuden todistajansuojeluohjelmaan ja laatii yhdessä suojeltavan henkilön kanssa kirjallisen, henkilökohtaisen suojelusuunnitelman. Suunnitelmaan kirjataan toimenpiteet ohjelman toteuttamiseksi. Erilaisia toimenpiteitä ovat henkilön sijoittaminen uudelle paikkakunnalle, asunnon järjestäminen, henkilökohtaiseen turvallisuuteen liittyvä neuvonta sekä asuntoon sijoitettavat turvalaitteet. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 4.1–2 §.)

Kaikkien toimenpiteiden tulee olla perusteltavissa niistä saatavalla hyödyllä ja vaikutuksilla kokonaisarviointiin katsoen. Suojeluohjelmassa kirjataan myös keinot, joilla suojeltava itse voi vaikuttaa turvallisuuden ylläpitämiseen. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 4.3–4 §.) Suojeltavan vapaaehtoisuus ja ohjelman laatiminen yhdessä hänen kanssaan ovat edellytyksiä todistajansuojeluohjelman totutukselle, koska suojeleminen ei onnistu, mikäli suojeltava ei ole vapaaehtoisesti halukas sitoutumaan ja noudattamaan ohjelmaa (HE 65/2014 vp, 26).

Keskusrikospoliisipäällikkö tekee päätöksen todistajansuojeluohjelman aloittamisesta ja tarvittavista toimenpiteistä sen toteuttamiseksi (Laki todistajansuojeluohjelmasta 12 §). Muut viranomaiset ovat velvollisia antamaan tarvittavaa virka-apua suojeluohjelman toteuttamiseksi (Laki todistajansuojeluohjelmasta 9 §).

Tarvittaessa poliisi voi valmistaa ja tehdä suojeltavalle henkilölle harhaanjohtavia ja vääriä rekisterimerkintöjä tai asiakirjoja. Poliisi voi myös käyttää näitä väärennetyjä tai harhauttavia asiakirjoja ja merkintöjä, kun se on välttämätöntä suojeluohjelman tai sitä toteuttavan poliisin suojelemiseksi. Poliisin tulee tehdä kirjaus aina tekemistään merkinnöistä ja valmistamistaan asiakirjoista. Merkinnät tulee oikaista, kun ne eivät ole enää tarpeen todistajansuojeluohjelmaan myönnetyn henkilön suojelemiseksi ja ohjelman toteuttamiseksi. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 5 §.) Poliisi voi valvoa ja suojella suojeltavan asuntoa tai sen lähiympäristöä kameran tai muuta teknistä laitetta, menetelmää tai ohjelmaa käyttäen. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 6 §).

Suojeltavalle on myös mahdollista maksaa valtion varoista sopeutumisavustusta, toimeentulon ja itsenäisen elämän turvaamiseksi, jos henkilöllä ei ole mahdollisuutta saada sitä ansiotuloilla, yrittöiminnalla, toimeentuloa turvaavilla sosiaaliavustuksilla tai muilla keinoilla, vaarantamatta turvallisuuttaan. (Laki todistajansuojeluohjelmasta 7 §).

5.3 Ilmoitus tutkintavangin tai vangin vapautumisesta

Esitutkinalain 4 luvun 19 §:n mukaan, kun tutkittava rikos koskee raiskausta, törkeää raiskausta, pakottamista seksuaaliseen tekoon, seksuaalista hyväksikäyttöä, lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, tappoa, murhaa, surmaa, törkeää pahoinpitelyä, törkeää henkeen tai terveyteen kohdistuvaa rikoksen valmistelua, törkeä kotirauhan rikkomista, törkeää vapaudenriistoa, ihmiskauppaa, törkeää ihmiskauppaa, panttivan­gin ottamista, panttivan­gin ottamisen valmistelua, vainoamista, törkeää ryöstöä tai törkeän ryöstön valmistelua tai edellä mainittujen rikosten yritystä tai osallisuutta rikokseen, esitutkintaviranomaisen velvollisuutena on ilman aiheetonta viivästystä ilmoitettava asianomistajan mahdollisuudesta saada tieto, kun vanki tai tutkintavanki vapautuu. Asianomistajan tulee ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle, jos hän haluaa kyseisen ilmoituksen, jonka jälkeen syyttäjä tai poliisi ilmoittaa pyynnön tuomiois­tuimelle. (ETL 4:19 §.)

Vankeuslain (767/2005) 19 luvun 4 §:n mukaan rikosasian asianomistajalle tai muulle henkilölle voidaan ilmoittaa vangin vapautumisesta tai sieltä poistumisesta, kun on aihetta epäillä vangin käyttäytymisen tai puheiden perusteella, että vanki tekee asianomistajan tai johonkin muuhun hen­kilön henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen. Ilmoitus voidaan antaa myös henkilölle, jota kohtaan vangille on määrätty lähestymiskielto (Vankeuslaki 19:4 §.) Samoin edellytyksin voidaan ilmoittaa henkilön säilytystilasta poistumisesta tai vapautensa menettäneen vapautumisesta (Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta, 841/2006 16:2 §).

5.4 Henkilötunnuksen -ja tietojen muuttaminen sekä tietojen luovutuskielto

Väestötietojärjestelmään tallennettu henkilötunnus on mahdollista muuttaa, jos sen katsotaan ole­van välttämätöntä henkilön suojelemiseksi tilanteessa, jossa hänen terveyteen ja turvallisuuteen kohdistuu ilmeinen tai pysyvä uhka (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen

varmennepalveluista, 661/2009 2:12.2 § 1 kohta) Sähköisen asiointitunnuksen muuttaminen on mahdollista samoilla edellytyksillä (Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 6:64.2 § 2 kohta).

Maistraatista voi hakea suku- tai etunimen muuttamista. Hakemus sukunimen muuttamisesta tulee tehdä aina kirjallisesti ja siinä tulee esittää seikat, joiden vuoksi muuttamista haetaan (Nimilaki, 649/1985 4:15 §). Etunimen muuttaminen on mahdollista tehdä yhden kerran ja se tehdään myös maistraattiin kirjallisella hakemuksella (NimiL 6a:32c §). Etunimen muuttaminen onnistuu myös uudelleen, jos etunimi on lain vastainen tai sen muuttamiselle esitetään pätevä syy eikä muuttamiselle katsota olevan esteitä (NimiL 6a:32d §).

Todistajan tai muun oikeudenkäynnissä kuultavan tai rikosilmoituksen tekijän yhteystiedot voidaan olla luovuttamatta esitutkinnassa, jos tietojen antaminen vaarantaisi todistajan, kuultavan, asianomistajan, asianosaisen tai ilmoituksen tekijän oikeuksia, etuja tai turvallisuutta (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta, 621/1999 3:11.2 § 7 kohta). Lisäksi viranomaisen on pidettävä sellaiset asiakirjat salassa, jotka sisältävät tietoja henkilön ilmoittamasta salaisesta matkapuhelinnumerosta ja sen sijaintipaikasta tai asiakirjat, jotka sisältävät tietoa henkilön kotikunnasta, asuinpaikasta tai muista yhteystietoista, kun henkilö on erikseen pyytänyt niiden salassapitoa ja hänellä on siihen perusteltu syy itsensä tai perheeseensä turvallisuuteen tai terveyteen kohdistuvan uhan vuoksi. (JulkL 6:24.1 § 31 kohta.)

Todistajan, asianosaisen tai muiden kuultavien yhteystietoja ei välttämättä tarvitse laittaa haastehakemukseen, vastauskirjelmään tai vastaukseen näkyviin vaan ne voidaan ilmoittaa tuomioistuimelle myös muulla soveltuvalla tavalla (OK 5:2 ja 10 §:t ja ROL 5:3 ja 9 §:t). Tällä pyritään välttämään yhteystietojen välittyminen vastaajalle asiakirjojen tiedoksiannon yhteydessä.

Poliisin henkilöstöön kuuluvalla virkamiehellä on vaitiolovelvollisuus tilanteissa, joissa hän on saanut luottamuksellisesti, esimerkiksi peitehenkilönä tai valeostajana toimineen tai muuten luottamuksellista tietoa antaneen henkilön henkilöllisyyttä koskevista tiedoista, jos sen katsotaan vaarantavan hänen tai hänen läheistensä turvallisuuden. Vaikka palvelussuhde poliisissa päättyisi, koskee vaitiolovelvollisuus virkamiestä palvelussuhteen päättymisen jälkeenkin. (Poliisilaki, 872/2011 7:1.1 §.) Poliisin henkilöstössä työskentelevällä virkamiehellä on lisäksi vaitiolo-oikeus tilanteissa, joissa hän on palvelussuhteensa aikana saanut luottamuksellista tietoa antaneen henkilön henkilöllisyyttä koskevaa tietoa tai tietoa salassa pidettävistä taktisista ja teknisistä menetelmistä. (PolL 7:3 §).

5.5 Uhkaavan henkilön poistaminen paikalta ja henkilön vartiointi

Poliisilla on oikeus poistaa uhkaava tai muuten häiritsevä henkilö paikalta, jos hänen käyttäytymisestään tai aikaisemmasta käyttäytymisestään on aihetta epäillä, että hän syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan taikka jonkun omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Oikeus on myös, kun henkilö aiheuttaa haittaa yleiselle järjestykselle tai turvallisuudelle. (PoL 2:10.1 §.)

Jos paikalta poistaminen katsotaan riittämättömäksi toimenpiteeksi turvallisuuden turvaamiseksi tai häiriön poistamiseksi, voi poliisi ottaa henkilön myös kiinni. Henkilön kiinnittäminen saa jatkua kuitenkin enintään 24 tuntia. (PoL 2:10.2 §.) Lisäksi poliisilla on myös mahdollisuus suojella henkilöä tai vartioda paikkaa henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvien rikosten estämiseksi (PoL 2:10.3 §).

Poliisilain (872/2011) mukaan poliisilla on oikeus tarkastaa oikeudenkäyntiin saapuvan, sieltä poistuvan henkilön tai oikeudenkäyntipaikan läheisyydessä olevan henkilön mukana oleva omaisuus sen varmistamiseksi, ettei mukana ole esineitä, joilla voitaisiin aiheuttaa vaaraa oikeudenkäyntiin osallistuville. Paikalta poistuvan henkilön tarkastaminen edellyttää kuitenkin, että tarkastettava henkilö on häirinnyt järjestystä tai on olemassa jokin muu erityinen syy tarkastukselle. (PoL 2:12 §.)

6 ASIANOMISTAJAN JA TODISTAJAN TUKI RIKOSPROSESSISSA

Tässä pääluvussa kerrotaan yleisesti siitä, mistä rikoksen uhri, todistaja tai heidän läheisensä voivat saada tukea Suomessa ja minkälaista tukea heille tulee olla tarjolla. Lisäksi tutustutaan tarkemmin yleisiin ja erityisiin tukipalveluihin ja siihen kenelle ne ovat erityisesti tarkoitettu. Pääluvun lopussa kerrotaan tukipalveluiden rahoituksesta ja rahoitukseen tulleista muutoksista sekä niiden vaikutuksista tukipalveluihin.

Tukipalveluiden yksi keskeisimmistä tehtävistä on erilaisen tiedon antaminen (OMML 23/2016, 20). Suomessa rikoksen uhri on mahdollista saada tukea, neuvontaa sekä apua viranomaisilta, järjestöiltä tai yksityisiltä yrityksiltä. Keskeisimpiä oikeudellisia viranomaisia ovat poliisi, tuomioistuin, oikeusapu ja syyttäjä. Oikeudellisten viranomaisten lisäksi sosiaali- ja terveystieteiden viranomaisilla on keskeinen rooli auttavana, neuvoantavana ja tukevana viranomaisena. Esimerkkinä yksityisiä yrityksiä, jotka auttavat rikoksen uhreja ovat asianajotoimistot sekä yksityiset lääkäriasemat. Erilaiset järjestöt ovat erikoistuneet muun muassa rikoksen uhrin auttamiseen tai muihin elämässä eteen tuleviin kriiseihin. (OMML 3/2014, 12.)

6.1 Tukipalveluiden tuottaminen Suomessa

Kuntien yksi lakisääteisistä tehtävistä on huolehtia siitä, että kansalaisilla on mahdollisuus saada riittävät palvelut muuttuviin elämäntilanteisiin. Rikoksen uhrille tulee taata mahdollisuus kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ja lisäksi kunnan sosiaalitoimen tulee huolehtia lapsista, jotka ovat joutuneet rikoksen uhreiksi. (OMML 3/2014, 12.) Lain mukaan kuntien on huolehdittava, että asukkaille on tarjolla perusterveydenhuolto sekä sairaanhoitopalvelut (Terveystieteidenhuoltolaki, 1326/2010 24 ja 51 §:t).

Riippuen rikoksen laadusta ja sen aiheuttamista seurauksista, rikoksen uhri kohtaa useita viranomaisia, joiden tehtävänä on ohjata ja tukea rikoksen uhriksi joutunutta henkilöä. Poliisi on ensimmäinen oikeudellinen viranomainen, jonka rikoksen uhri kohtaa joko rikospaikalla tai rikosilmoituksen tehtyään. Jos uhrille on aiheutunut rikoksesta vammoja hän kohtaa prosessin aikana myös terveydenhuollon viranomaisia, jotka hoitavat ja kartoittavat aiheutuneet vammat, kuten lääkäreitä. (Kjällman, 128–130.)

Tällä hetkellä rikoksen uhrien tukeminen on Suomessa pääosin erilaisten järjestöjen vastuulla (OMML 3/2014, 13). Erilaisia rikoksen uhreja tukevia ja auttavia järjestöjä on useita, näistä kaikista kuitenkin valtakunnallisesti merkittävämpiä ovat Rikosuhripäivystys sekä Ensi- ja turvakotien liitto ry. Osa järjestöistä tuottaa palveluita kohdennetusti tietyn tyyppisten rikosten uhreille. (HE 293/2014 vp, 4.) Lisää Rikosuhripäivystyksen toiminnasta kerrotaan seuraavan pääluvun alla.

Viranomaisten ja järjestöjen tarjoamaa apua, tukea ja neuvontaa on mahdollista saada eri kanavien kautta. Olemassa on erilaisia oppaita ja esitteitä, joihin on koottu oleellista tietoa rikoksen uhrien oikeuksista ja tukipalveluista. Lisäksi eri toimijoiden verkkosivuilta tai puhelinpalveluiden kautta on saatavissa tukea ja tietoa. (OMML 23/2016, 43.)

Tiedotuksen ja neuvonnan tulisi tapahtua eri välineiden avulla sekä tavalla, jonka uhri ymmärtää (Uhridirektiivin johdanto 21 kohta). Tällä hetkellä oikeusministeriön ylläpitämällä oikeus.fi- verkkosivustolla on materiaalia rikoksen uhreille sekä materiaalia koskien oikeudenkäyntiä ja oikeudenkäynnissä todistamista. Materiaalit ovat käytettävissä useilla eri kielillä, joka helpottaa ulkomaalaisia rikoksen uhreja ja todistajia. (OMML 23/2016, 43.)

Jokaisella rikoksen uhrilla tulee olla oikeus käyttää halutessaan luottamuksellisesti ja maksutta eri tukipalveluita. Suomen valtiolla on velvollisuus huolehtia siitä, että rikoksen uhreilla on tähän tarpeidensa mukainen mahdollisuus jo ennen rikosprosessia, sen aikana ja tarvittaessa sen jälkeen. Sama oikeus on myös rikoksen uhrin perheenjäsenillä, kuitenkin suhteutettuna rikoksen aiheuttaman vahingon suuruuteen. Mahdollisuus tukipalveluiden käyttämiseen ei saa riippua siitä, onko uhri tehnyt virallisen rikosilmoituksen toimivaltaiselle viranomaiselle vai ei. Suomen valtion tulee huolehtia siitä, että rikoksen uhrin ohjaamista tukipalveluihin helpotetaan toimivaltaisen viranomaisen tai myös muiden asiaankuuluvien toimesta. (Uhridirektiivin 8 artiklan kohdat 1, 2 ja 5.)

Tukipalveluiden muodot voidaan jakaa yleisiin ja erityisiin tukipalveluihin. Lähtökohtaisesti yleiset tukipalvelut ovat tarkoitettu kaikkien käytettäväksi, kun taas erityiset tukipalvelut ovat tarkoitettu vain erityistarpeisille.

Uhridirektiivi edellytti, että yleisten tukipalveluiden on tarjottava riittävästi tietoa tukipalveluiden saatavuudesta sekä mahdollisuudesta suojeluun. Lisäksi rikoksen uhrin tulee saada yleisesti oikeuksiansa käytön kannalta oleellista tietoa, apua ja neuvontaa. (Uhridirektiivin 9 artikla.)

Yleisillä tukipalveluilla tarkoitetaan rikoksen uhrin oikeuksien kannalta merkittävää neuvontaa, tukea ja palveluihin ohjaamista sekä tietoa niistä. Lisäksi rikoksen uhrille tulisi antaa neuvontaa rikoksesta johtuviin taloudellisiin ja käytännön asioihin liittyviin kysymyksiin. (Uhridirektiivin 9 artiklan 1 kohdan a ja d kohta.) Esitutkintalain 4 luvun 18 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen tulee kertoa asianomistajalle hänen henkilöön liittyvät seikat ja rikoksen laatu huomioon ottaen, käytettävissä olevista tukitoimista.

Suomessa erityisten tukipalveluiden kehittäminen on pääosin erilaisten järjestöjen vastuulla ja ne ovat merkittävässä roolissa täydentäessään viranomaisten tarjoamia palveluja. (OMML 13/2015, 30–31). Erityiset tukipalvelut ovat tarkoitettu erityisesti haavoittuvaisille rikoksen uhreille, jotka ovat erityisen tuen tarpeessa. Eli henkilöille, joille on aiheutunut rikoksesta erityisen suurta vahinkoa. Erityisiin tukipalveluihin kuuluu erilaiset tukipalveluiden muodot, kuten turvallisen suojan ja majoituksen turvaaminen, psykologinen neuvonta ja apu sekä kohdennettu tuki erityistarpeisille rikoksen, kuten väkivallan, sukupuoleen perustuvan väkivallan, seksuaaliväkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhreille. (Uhridirektiivi 9 artiklan 3 kohta.) Edellä mainittujen lisäksi välitön lääketieteellinen apu, ohjaus oikeuslääketieteellisiin tutkimuksiin, vammojen hoito, oikeudellinen neuvonta ja asianajopalvelut voidaan katsoa myös kuuluvan erityisiin tukipalveluihin (HE 293/2014 vp, 7).

Turvakodit ovat myös esimerkkinä erityisistä tukipalvelumuodoista. Vuonna 2015 turvakotipalveluiden järjestämisvastuu siirtyi sosiaali- ja terveysministeriölle. Järjestöt tuottavat tällä hetkellä suurimman osan turvakotipalveluista. Näistä yksi keskeisin palveluiden tuottaja on Ensi- ja turvakotien liitto. (OMML 13/2015, 64.)

Terveys- ja hyvinvointilaitos tarjoaa turvakotien muodossa välitöntä kriisiapua ja turvattua asumista ympäri vuorokauden, ensisijaisesti lähisuhdeväkivallan uhkaa kokeville henkilöille ja heidän perheenjäsenilleen. Akuuteissa tapauksissa turvakodeista saa myös psykososiaalista tukea, neuvontaa ja ohjausta. Turvakotipalvelu on maksuttomia ja käytettävissä kaikille. Turvakotiin voi saapua oma-aloitteisesti koska vain, mutta myös sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilökunta tai muut viranomaiset voivat tarvittaessa ohjata asiakkaansa turvakotiin. (THL 2016b, viitattu 11.11.2016.)

6.2 Asianomistajan tukeminen oikeudenkäyntiprosessissa

Tuomioistuin voi tietyin edellytyksin määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaan ja kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, avustaja voidaan määrätä myös oikeudenkäyntiin. Avustajan määrääminen oikeudenkäyntiin on mahdollista, kun asia koskee seksuaalirikosta tai henkeen ja terveyteen kohdistuvaa rikosta, kuten tappoa, murhaa, surmaa, pahoinpitelyä tai henkeen- ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelua hallussa pitelemällä hengenvaarallista välinettä tai, kun se on asianomistajan ja epäillyn välinen suhde huomioon ottaen perusteltua. (ROL 2:1a §.) Tehtävään määrätyn oikeudenkäyntiavustajan on oltava asianajaja tai julkinen oikeusavustaja (ROL 2:2 §).

Tukihenkilö voidaan määrätä asianomistajalle, jota kuullaan henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi ja hänen katsotaan tarvitsevan tukea esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, voidaan tehtävän hoitamiseen määrätä tukihenkilö (ROL 2:3 §). Tukihenkilön tehtävä on olla asianomistajan henkilökohtaisena tukena esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, sekä auttaa käsittelyyn liittyvissä kysymyksissä (ROL 2:9 §).

Asianomistajalla on mahdollista saada valtion varoista, joko osittain tai kokonaan avustaja oikeudenkäyntimenettelyn ajaksi. Oikeusapu on valtion varoin annettavaa oikeudellista avustusta henkilölle, joka ei taloudellisista syistä pysty itse hoitamaan asiantuntevasta oikeudellisesta avustuksesta syntyviä kustannuksia. Oikeusavun tehtävänä on antaa oikeudellista neuvontaa ja avustaa oikeudenkäynnissä. (Oikeusapulaki 257/2002 1:1 §.)

Oikeusapua haetaan oikeusaputoimistosta (Oikeusapulaki 2:10 §). Oikeusavun saaminen edellyttää, että tietyt taloudelliset seikat täyttyvät. Oikeusaputoimistojen tehtävänä on selvittää taloudelliset mahdollisuudet valtion korvaamaan avustukseen eli oikeusapuun. (Oikeusapulaki 1:3 §.) Kun kyseessä on seksuaalirikosasia tai kun kyse on lähisuhteväkivallasta, tuomioistuin voi myöntää rikoksen uhrille oikeusavustajan tuloista riippumatta, jolloin valtio maksaa avustajan palkkion (ROL 2:1a §).

Rikoksen uhreille, jotka ovat erityisen haavoittuvaisessa asemassa, tulisi tarjota erityistä tukea sekä oikeudellista suojelua (Uhridirektiivin johdanto kohta 38). Erityisen haavoittuvaiset rikoksen uhrin ovat usein myös erityisten tukipalveluiden tarpeessa. Haavoittuvaisessa asemassa olevien henkilöiden tunnistaminen jo hyvin varhaisessa vaiheessa rikosprosessia on tärkeää, jotta ohjaaminen

ja neuvominen näihin tukipalveluihin tapahutisi riittävän varhaisessa vaiheessa rikosprosessia. Uhridirektiivin myötä voimaan tulleen esitutkintaviranomaisten suorittaman henkilökohtaisen arviointimenettelyn tarkoituksena onkin tunnistaa erityisen haavoittuvaiset rikoksen uhrin jo esitutkintavaiheessa ja kertoa olemassa olevista tukipalveluista ja helpottaa heidän ohjautumista tarvittavien tukipalveluiden piiriin.

E erityisen haavoittuvaisessa asemassa voidaan katsoa olevan lasten, nuorten, mutta myös iäkkäiden ihmisten. Lapset ja nuoret ovat muista riippuvaisia sekä fyysisesti aikuisia heikompia. (Kjällman 2011, 83–84.) Toisaalta myös iän tuomat fyysisten toimintakykyjen heikentyminen tekee iäkkäistä ihmisistä haavoittuvaisia (Kjällman 2011, 99). Terveystilan ja kehitystason voidaan katsoa myös vaikuttavan siihen, onko henkilö haavoittuvaisessa asemassa vai ei. Henkilön sosiaalinen verkosto tai sen puuttuminen vähentää tai lisää haavoittuvaisuutta. Heillä, joilla sosiaalista verkostoa ei ole lainkaan ei luonnollisestikaan saa lainkaan tukea sieltä, joten ainoa tuki tulee viranomaisilta ja erilaisilta järjestöiltä. (Kjällman 2011, 83.)

Kun esitutkintaviranomainen katsoo, että rikoksen uhri on erityisen suojelutarpeessa, esitutkintaviranomaisen velvollisuus on tiedustella uhrin halukuutta yhteystietojen välittämiseen tukipalveluiden tarjoajalle. Uhrin suostuessa yhteystietojen välittämiseen, ne tulee välittää tukipalveluiden tarjoajalle ilman aiheetonta viivästystä. (ETL 4:10.3 §.)

6.3 Tukipalveluiden rahoitus

Hallitus esitti eduskunnalle, (HE 293/2014) että rikoksen tekijät osallistuisivat rikoksen uhreille annettavien tukipalveluiden rahoittamiseen maksamalla valtiolle rikosuhrimaksun. Rikosuhrimaksulla, rahoitettaisiin rikoksen uhreille tarkoitettuja tukipalveluita. Rikosuhrimaksun tarkoituksena on vahvistaa valtionrahoitusta rikoksen uhreille suunnatuista tukipalveluista. (HE 293/2014 vp, 1.) Laki vahvistettiin toukokuussa vuonna 2015 ja se astui voimaan joulukuussa 2016.

Rikosuhrimaksulain mukaan, rikoksesta tuomitun tulee maksaa valtiolle rikosuhrimaksu, kun rikoksesta josta henkilö on tuomittu, ankarin rangaistus on vankeutta. Rikosuhrimaksun suuruus riippuu rangaistuksen pituudesta. Maksu on 40 euroa, kun rangaistus on yhteensä korkeintaan kuusi vuotta vankeutta ja 80 euroa, kun rangaistus on yhteensä enemmän kuin kuusi vuotta vankeutta. (Laki rikosuhrimaksusta, 669/2015 1–3 §.)

Järjestöjen rahoitus tulee tällä hetkellä pääosin Raha-automaattiyhdistykseltä, kohdennetuista toiminta avustuksista, yleisavustuksista ja osa järjestöistä saa näiden lisäksi myös valtion avustusta tai rahoitusta kunnalta. Järjestöt saavat myös satunnaisia yksityisiä lahjoituksia ja järjestävät varainkeruita, joilla rahoittaa toimintaansa. Esimerkiksi Rikosuhripäivystys saa toimintaansa Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksen lisäksi valtion avustusta ja turvakotien toimintaa rahoittaa pääasiassa kunnat. Rahoituksen riittämättömyys ja epävarmuus kuitenkin heikentävät palveluiden saatavuutta. (HE 293/2014 vp, 3–4.) Järjestöjen pysyvät rahoituksen puute aiheuttaa myös sen, ettei toimintaa pystytä suunnittelemaan tai kehittämään halutusti (HE 293/2014 vp, 10).

Uhridirektiivin mukaan jäsenvaltioilla on velvollisuus huolehtia siitä, että kaikille uhreille tarkoitetut tukipalvelut ovat heidät tarpeidensa mukaisesti saatavilla. Erityistukipalveluiden osalta direktiivi edellytti, että jäsenvaltiot ryhtyvät toimenpiteisiin erityistukipalveluiden perustamiseksi, ellei niitä jo ole tarjolla. Direktiivin mukaan jäsenvaltio voi toteuttaa yleiset tukipalvelut ja mahdolliset erityistukipalvelut halutessaan julkisina tai valtiosta riippumattomana, kolmannen sektorin kautta tai yksityisinä. (Uhridirektiivin 8 artiklan 3 ja 4 kohdat.) Erityistukipalveluiden on tarjottava vähintään suojaa tai muu väliaikainen majoitus sitä tarvitseville sekä kohdennettua ja yhdenmukaista tukea erityistarpeisille uhreille, elleivät julkiset tai yksityiset tahot niitä jo tarjoa (Uhridirektiivin 9 artikla).

Oikeusministeriön, sisäministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön asettama uhripoliittinen toimikunta esitti loppuraportissaan (OMML 13/2015) ehdotuksen siitä, miten rikoksen uhrien tukipalvelut tulisi jatkossa järjestää, jotta saavutettaisiin uhridirektiivin edellyttämä tukipalveluiden vähimmäistaso ja niiden rahoitus pystyttäisiin turvaamaan. Uhripoliittinen toimikunta ehdotti, että yleisten tukipalveluiden järjestämisvastuu siirtyisi jatkossa oikeusministeriölle ja yleiset tukipalvelut tuottaisi Rikosuhripäivystys, kuten tähänkin asti. Erityisten tukipalveluiden järjestämisvastuu puolestaan siirtyisi sosiaali- ja terveysministeriölle ja palvelut tuottaisivat kunnat, järjestöt sekä yksityiset turvakodit. Rahoitus tulisi jatkossa esityksen mukaan yleisiin tukipalveluihin rikosuhrimaksujen tuotosta, jotka olisi kanavoitu palvelun tuottajalle valtion budjetin kautta. (OMML 13/2015, 63.)

Tällä hetkellä oikeusministeriön vastuulla on rikoksen uhrien yleisten tukipalveluiden järjestäminen. Yleisten tukipalveluiden rahoittamiseen oikeusministeriö osallistuu myöntämällä valtionavustusta. Rikosuhrimaksun käyttöönotolla haluttiin vahvistaa tukipalveluiden valtionrahoitusta. (Oikeusministeriö 2017, viitattu 1.4.2017.)

7 RIKOSUHRIPÄIVYSTYS TUKIPALVELUIDEN TUOTTAJANA

Tässä työssä keskitytään rikoksen uhrin ja rikosasiassa todistavien henkilöiden suojeluun ja tukeen rikosprosessin aikana. Tämän vuoksi tarkastelun kohteeksi on valikoitunut järjestö, joka ajaa uhrien sekä todistajien oikeuksia ja etuja. Rikosuhripäivystys on järjestö, joka on erikoistunut auttamaan kaikenlaisten rikoksen uhreja, mutta myös rikosasiassa todistavia sekä uhrin läheisiä, sulkien kuitenkin ammattirikollisuuteen liittyvät tapaukset, jotka voisivat olla vaaraksi rikosuhripäivystyksen henkilökunnan turvallisuudelle (OMML 3/2014, 19).

Rikosuhripäivystys on tällä hetkellä kaikenlaisten rikosten uhrien etuja edistävä, yleisiä tukipalveluita tarjoava järjestö (OMML 13/2015, 30). Tämän pääluvun alla tutustutaan Rikosuhripäivystyksen toimintaan sekä sen tarjoamiin eri toimintamuotoihin.

7.1 Rikosuhripäivystyksen toiminta ja tehtävät

Rikosuhripäivystys eli RIKU on aloittanut toimintansa vuonna 1994 ja sen toiminta perustuu yhteistyösopimukseen. Toimintaa ylläpitävät Suomen Punainen Risti, Suomen Setlementtiliitto, Ensi- ja turvakotien liitto, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen mielenterveysseura sekä Kirkkohallitus (KDY). Pääasiallisina toiminnan rahoittajina toimivat valtio sekä Raha-automaattiyhdistys. (Rikosuhripäivystys 2016a, viitattu 11.11.2016.)

Rikosuhripäivystys on rikoksen uhrin, heidän läheistensä sekä rikosasiassa todistavien henkilöiden etujen ja aseman parantamiseen pyrkivä järjestö. Rikoksen uhrien etujen ja aseman parantamiseen RIKU pyrkii osallistumalla uhrien asemaa parantavien työryhmien työhön, yhteistyössä muiden kolmannen sektorin toimijoiden sekä viranomaisten kanssa. RIKU toimii tiiviissä yhteistyössä poliisin sekä muiden rikoksen uhreja kohtaavien viranomaisten kanssa. Rikosuhripäivystyksen tehtävänä on toimia rikoksen uhrin ja todistajien tarpeiden tulkitsijana ja heidän etujensa ajajana. (Rikosuhripäivystys 2016a, viitattu 11.11.2016.)

Rikosuhripäivystyksessä toimii sosiaalialan ammattilaisia sekä vapaaehtoisia, joista osa on juristeja. Rikosuhripäivystyksen toiminta perustuu ammatillisesti ohjattuun vapaaehtoistyöskentelyyn, tarkoituksenaan tuottaa jo olemassa olevia palveluja täydentäviä palveluja. Palvelut tuotetaan

henkilökohtaisina palveluina palvelupisteissä tai valtakunnallisesti verkko- ja puhelinauttamispalveluina. Rikosuhripäivystyksen keskustoimiston lisäksi palvelupisteitä Suomessa on yhteensä 29 ja aluetoimistoja yhteensä 7. (Rikosuhripäivystys 2016a, viitattu 11.11.2016.)

7.2 Palveluihin ohjaaminen ja ohjautuminen

Asiakkaat Rikosuhripäivystykseen tulevat monia eri reittejä. He voivat tulla poliisiin kautta esitutkinasta, terveydenhuollon tai sosiaalitoimen kautta tai suoraan Rikosuhripäivystykseen asiakkaiden oman yhteydenoton kautta. Tietoa palveluista annetaan esimerkiksi haastekirjeiden yhteydessä esitteiden muodossa tuomioistuimen toimesta.

Tukipalveluihin ohjaaminen on tärkeää, jotta edesautetaan rikoksen uhrien tiedonsaantia. Koska kaikki uhrit eivät ole yhteydessä järjestöihin, tulisi rikoksen uhreja kohtaavien viranomaisten koulutukseen kiinnittää yhä enemmän huomiota. Lisäksi myös uhrin tiedonsaannin lisäämiseksi tulisi edistää myös rikoksen uhrin läheisten tiedonsaantia erilaisista tuki- ja vertaistukipalveluista. (OMML 23/2016, 47.)

Erityisesti henkirikoksien uhrien läheisille sekä alaikäisten rikosten uhrien vanhemmille, kriisiavusta ja erilaisista tukipalveluista kertominen on merkittävää niihin ohjautumisen kannalta. Tärkeää on myös se, että viranomaisten ja järjestöjen tiedonvälitys toimii niin, että viranomaisilla on jatkuvasti ajantasaista tietoa tarjolla olevista tukipalveluista. (OMML 23/2016, 47.) Rikoksen uhreja kohtaavat myös muutkin kuin viranomaiset kuten, kolmannen sektorin palveluiden tuottajat, yksityinen sektori kuten asianajajat sekä koulu- ja nuorisotoimi, joten myös he toimivat tukipalveluihin ohjaamisen kannalta merkittävässä roolissa (Kjällman 2011, 120).

Uhridirektiivin täytäntöönpanon myötä uhrien ohjaaminen tukipalveluihin tehostui, kun esitutkintalakiin tullut muutos edellytti, että esitutkintaviranomaiset tiedustelevat aina erityisen haavoittuvaisilta rikoksen uhreilta halukkuutta yhteystietojen välittämiseen (ETL 4:10.3 §). Ennen rikosuhridirektiiviä huomioon otettiin ainoastaan rikoksen luonne, kun arviointimenettelyn käyttöön ottamisen jälkeen huomioidaan myös rikoksen uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet. Jos kuitenkin arvioinnissa katsotaan, ettei rikoksen uhri ole erityisen suojelun tarpeessa, tulisi rikoksen uhrin yhteystiedot välittää uhrin suostuessa tukipalveluiden tarjoajalle, kun rikoksen vaikutukset henkilökohtaisiin

olosuhteisiin puoltavat sitä tai rikoksen luonne sitä edellyttää. Rikoksen luonne on tällöin useimpien seksuaalirikos, henkeen- ja terveyteen tai vapauteen kohdistuva rikos. (Sisäministeriö 2016, 24.)

Rikosuhripäivystyksen tilastotietojen mukaan vuoden 2016 aikana yhteydenotot ja tukisuhteiden määrä on selvästi lisääntynyt. Yhteydenotot ovat lisääntyneet noin kymmenellä tuhannella, joka tarkoittaa 24 prosentin nousua vuoteen 2015. Tukisuhteiden määrä lisääntyi vuoteen 2015 verrattuna 38 prosentilla. Syyt tälle ovat osittain uhridirektiivin mukanaan tuomat lisääntyneet velvollisuudet viranomaisille ja se, että uhridirektiivi on vaikuttanut yleiseen tietoisuuteen uhrin asemasta ja tukipalveluista. Lisäksi Rikosuhripäivystys on muuttanut valtakunnallisen neuvontapuhelimen maksuttomaksi. (Rikosuhripäivystys 2017c, viitattu 27.2.2017.)

7.3 Rikosuhripäivystyksen toimintamuodot

RIKU tuottaa matalankynnyksen tuki- ja neuvontapalveluita. Eli sieltä saa tarvittaessa käytännön neuvojen lisäksi, myös henkistä tukea. Rikosuhripäivystykseen voi ottaa yhteyttä joko puhelimitse tai verkossa, mutta myös henkilökohtaisentapaamisen sopiminen palvelupisteeseen on mahdollista. Yhteydenotot voi tapahtua anonyymisti tai nimellä. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

RIKUn toimintamuotoja ovat valtakunnallinen auttava puhelin, juristin puhelinneuvonta, tukihenkilöt palvelupisteessä, todistajan tuki, visitor- toiminta sekä verkkopalvelut RIKUnet ja RIKUchat. Kaikki palvelut ovat käytettävissä rikoksen uhrien ja uhrin läheisten lisäksi, myös rikosasiassa todistaville. Palvelut ovat maksuttomia asiakkaille, lukuun ottamatta kuitenkin puhelinkuluja. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

7.3.1 Puhelin- ja verkkopalvelut

Valtakunnallinen auttava puhelin on puhelinpäivystys, joka palvelee arkipäivisin tietyinä kellonajoina. Päivystyksessä puheluihin vastaavat tehtävään valitut ja siihen erikseen koulutetut vapaaehtoiset henkilöt. Heidän tarkoituksenaan on kuunnella, keskustella ja ohjata asiakkaita tarvittaessa edelleen. Juristin puhelinneuvonnan tarkoituksena on, että rikoksen uhrin tiedustella

maanantaista torstaihin kello viiden ja seitsemän välisenä aikana päivystyksestä lainmukaisista oikeuksistaan ja saada ohjausta niihin liittyen. Palveluun ei kuulu soittopyyntöihin vastaaminen. Puheluihin vastaavat vapaaehtoiset juristit. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

Rikosuhripäivystyksellä on monipuoliset ja informatiiviset internetsivut, jonne on koottu paljon tietoa ja tarvittavia yhteystietoja. Internetsivuille on mahdollista jättää myös yhteydenottopyyntö, johon Rikosuhripäivystyksestä vastataan viiden arkipäivän kuluessa. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

Toiminta verkossa tapahtuu RIKUnetin ja RIKUchatin välistyksellä. RIKUnet- palvelussa on mahdollista kertaluontoisesti kysyä ja saada vastaus rikoksen uhria, läheisiä tai todistajia askarruttaviin asioihin liittyen. RIKUnet on luottamuksellinen, henkilökohtainen ja tietoturvallinen, eikä se ole sidoksissa mihinkään tiettyyn aikaan, vaan sinne voi laittaa kysymyksiä itselle sopivaan aikaan. Kysymyksiin vastaavat tuki ja neuvonta tehtäviin koulutetut henkilöt ja vastaukset pyritään antamaan kahden päivän kuluessa. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

RIKUchat- palvelussa voi helposti ja nopeasti kysyä, kertoa ja saada vastauksia ja ohjausta rikosuhriasioihin liittyen. Palvelusta tukea ja neuvoa voivat saada uhrin lisäksi myös uhrin läheiset sekä rikosasiassa todistavat, mutta se toimii myös konsultoitavana palveluna sellaisille ammattilaisille, jotka kohtaavat rikoksen uhreja tai heidän läheisiään työssään. RIKUchat palvelee arkipäivisin kello yhdeksän ja kolmen välillä ja maanantai iltaisin kello viidestä seitsemään. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

7.3.2 Tukihenkilötoiminta

Rikoksen uhrilla ja todistajalla on oikeus käyttää haluamaansa tukihenkilöä oikeudenkäyntiprosessin aikana (ETL 2:6 §). Tukihenkilön voi halutessaan saada mukaan poliisilaitokselle kuulusteluun tai tuomioistuimeen oikeudenkäyntiin, mutta sitä voidaan myös rajoittaa tapauskohtaisesti. Esitutkintalain 7 luvun 12 §:n mukaan asianomistajalla on oikeus ottaa avustaja tai tukihenkilö mukaan kuulusteluihin, ellei tutkinnanjohtaja sitä kiellä rikostutkinnallisista syistä.

Rikoksen uhri tai rikosasiassa todistava voi halutessaan pyytää tukihenkilöä myös RIKUsta, joka neuvoo muun muassa jatkoavun saamisessa sekä rikosprosessia koskevissa käytännön kysymyksissä, antamatta kuitenkaan juridisia ohjeita. RIKUn tarjoama, tukihenkilöpalvelu on käyttäjille maksutonta ja tukihenkilöt ovat tehtävään erikseen koulutettuja. Rikosuhripäivystyksen tukihenkilö voi auttaa lähestymiskiellon hakemisessa, vahingonkorvausasioissa ja oikeusavustajan hankkimisessa. Lisäksi myös muiden kustannusvaikutusten selvittäminen on tarvittaessa mahdollista. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

7.3.3 Visitor-toiminta

Rikosuhripäivystyksen yksi palvelumuodoista on Visitor-toiminta. Rikosuhripäivystyksen Visitor-toiminnan ajatuksena on tuoda henkilökohtaiset tukipalvelut sinne, missä rikoksen uhrit ja todistajat asioivat eli oikeudenkäynteihin, poliisiasemille ja turvakoteihin. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

Rikosuhripäivystys pyrkii laajentamaan toimintaansa mahdollisuuksiensa mukaan. Tällä hetkellä Rikosuhripäivystyksestä on henkilökuntaa yhtenä päivänä viikossa tietyillä poliisiasemilla, päivystäjiä on myös arkisin useimpina päivinä Vaasan ja Rovaniemen käräjä- ja hovioikeuksissa sekä Kemi-Tornion käräjäoikeudessa. Rikosuhripäivystyksen henkilökunta pyrkii myös käymään turvakodeissa Kokkolassa, Tampereella, Joensuussa, Kuopiossa ja Oulussa. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

Rikosuhripäivystyksellä on todistajantukea tarjolla tuomioistuintien odotustiloissa, kun siellä on rikosoikeudenkäynti, jossa on todistajia. Todistajantuki-toiminnan tarkoituksena on, että rikosasiassa todistavat henkilöt voisivat tulla juttelemaan yleisissä odotustiloissa tai odotushuoneessa päivystävien vapaaehtoisten tukihenkilöisen kanssa tai päästä mahdollisesti odottamaan, heille erikseen tarkoitettuun tilaan. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.) Todistajantuessa todistajalla olisi vielä mahdollisuus saada vastauksia oikeudenkäynnin etenemiseen liittyviin kysymyksiin. Todistajan tukihenkilö ei saa keskustella käsiteltävästä olevasta rikosasiasta tai esittää asiasta mielipiteitään. (Rikosuhripäivystys 2016b, viitattu 11.11.2016.)

Rikosuhripäivystyksessä on käynnistynyt vuonna 2016 keväällä, kahden vuoden mittainen Visitor-toiminta tuomioistuimissa -hanke. Visitor-toiminta tuomioistuimissa on EU:n sisäisen turvallisuuden

rahaston rahoittama hanke. Tavoitteena on kehittää tukitoimintaa oikeudenkäyntiin saapuville rikoksen uhreille ja rikosasiassa todistajille. Hanke on valtakunnallinen ja toteutetaan yhteistyössä oikeusministeriön, hankkeeseen osallistuvien tuomioistuinten sekä oppilaitosten kanssa. Hankeen pilotti paikkakuntina toimivat Oulu, Pirkanmaa sekä Vantaa. Oulussa hankkeessa ovat mukana Oulun ammattikorkeakoulu sekä Oulun käräjäoikeus. (Tukea uhreille ja todistajille tuomioistuimissa: Rikosuhripäivystys 2/2016, 37. Viitattu 22.11.2016.)

8 TULOKSET

Opinnäytetyö käsittelee rikoksen uhrin ja todistajan suojelua ja tukea rikosprosessin aikana. Lähteinä työssä käytettiin ensisijaisesti lainoppia sekä lain esitöitä. Lisäksi hyödynnettiin laadullista tutkimusmenetelmää ja aineistonkeruumenetelmänä sähköistä kyselyä, joka toteutettiin Webropol-työkalun avulla. Kyselyn avulla haluttiin saavuttaa käytännön näkökulmaa ja kokemuksia siitä, miten viranomaiset ja Rikosuhripäivystys kokevat uudistukset ja mahdolliset uudistustarpeet.

Työ toteutettiin yhteistyössä Oulun Rikosuhripäivystyksen ja poliisilaitoksen kanssa. Opinnäytetyön viitekehyksen ja empiirisen osan tarkoituksena oli saada vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä eri suojelukeinoja viranomaisilla on käytössään ja millä edellytyksin ne ovat käytettävissä?
2. Miten rikoksen uhrin suojelutarve arvioidaan esitutkinnassa?
3. Minkälaisia tukipalveluita on mahdollista saada?
4. Minkälaisia vaikutuksia Rikosuhripäivystyksen henkilökunta ja esitutkintaviranomaiset ovat kokeneet rikoksen uhreille tehtävällä henkilökohtaisella arvioinnilla olevan ja mitä vaikutuksia odotetaan olevan?
5. Mitkä ovat esitutkintaviranomaisten sekä Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan kokemukset suojelukeinojen ja tukipalveluiden riittävydestä?
6. Rikosuhrimaksun käyttöönotot vaikutukset Rikosuhripäivystyksen toimintaan jatkossa?

Työn avulla haluttiin selvittää, viranomaisten ja rikoksen uhreja kohtaavien Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan kokemukset siitä, ovatko käytettävissä olevat suojelukeinot ja tarjottava tuki riittäviä ja mitä asioita pitäisi vielä kehittää. Webropol-työkalun avulla toteutettujen kyselyjen tarkoituksena oli myös selvittää, miten arviointimenettelyn tekeminen koetaan käytännössä ja minkälaisia vaikutuksia uudistuksilla on koettu olevan ja odotetaan vielä olevan. Lisäksi rikosuhrimaksun käyttöönoton myötä odotetut vaikutukset Rikosuhripäivystyksen toimintaan kiinnosti tutkijaa.

Opinnäytetyön viitekehyksessä on esitelty mahdollisimman laajasti kaikki eri suojelukeinot ja edellytyksen niiden käyttämiseen, joita rikoksen uhreilla ja todistajilla on mahdollista saada rikosprosessin aikana. Erilaisia suojelukeinoja on paljon ja niitä on tullut viime vuosien aikana lisää. Osa

suojelukeinoista vaatii hyvin raskaita perusteluita, kuten vakavaa hengen ja terveyden uhkaa, ennen kuin niitä voidaan edes harkita käytettävän. Kuitenkin on myös paljon keinoja, jotka eivät vaadi niinkään raskaita perusteluita ja usein ne liittyvät asianomistajan suojelemiseen. Todistajan suojeleminen vaatii toistaiseksi raskaampia perusteluita kuin asianomistajan.

Viitekehyksessä käydään läpi myös erityistoimenpiteiden arviointimenettelyn tekeminen rikoksen uhreille. Systemaattisemman arvioinnin tarkoituksena on tunnistaa suojelua tarvitsevat uhrin mahdollisimman varhain rikosprosessissa ja helpottaa heidän prosessin kulkua erilaisten suojelutoimenpiteiden avulla.

Vastauksia Oulun poliisilta saatiin yhteensä 9 kappaletta ja Pohjois-Suomen Rikosuhripäivystykseltä yhteensä 5 kappaletta. Tuloksissa huomioon tuleekin ottaa se, että vastaukset ovat ainoastaan Oulun poliisilaitoksen ja Pohjois-Suomen Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan näkemyksiä ja kokemuksia.

8.1 Oulun poliisilaitoksen esitutkintaviranomaisten vastaukset

Oulun poliisilaitoksen esitutkintaviranomaisille tehdyn kyselyn perusteella yhdeksästä vastaajasta viisi vastasi saaneensa koulutusta, jotta voi arvioida mahdollista tarvetta suojelulle ja käytettäville suojelutoimenpiteille. Erityistoimenpiteiden arviointimenettely koettiin sitä tekevien poliisien näkökulmasta yksittäisten vastausten mukaan, muun muassa työlääksi muun kiireiden keskellä ja sen koettiin jäävän näin aluksi hyvin marginaaliseksi asiaksi. Yksi vastaajista koki sen velvoittavan poliisia huomioimaan ja kartoittamaan suojelun tarvetta enemmän kuin aikaisemmin, mutta muita merkittäviä muutoksia vanhaan sillä ei koettu olevan. Yksi vastaajista uskoi työn antaman kokemuksen antavan varmuutta siihen, milloin suojelu on tarpeen ja toisen vastaajan mielestä ihmistuntemuksen sekä maalaisjärjen avulla pystytään arvioimaan suojelun tarvetta hyvinkin pitkälle.

Neljälle vastaajasta henkilökohtainen arviointi ei ollut tuttu asia käytännöstä eikä kokemusta tai koulutusta arvioinnin tekemiseen vielä oltu saatu. Yksi vastaajista kuitenkin kertoi, ettei hänen nykyisessä toimenkuvassaan yleisesti ottaen ole lainkaan luonnollisia henkilöitä asianomistajina, joten käytännön kokemuksen puute henkilökohtaisen arvioinnin tekemisestä selittyy osaksi tällä.

Poliisit jotka arviointia tekevät olivat myös sitä mieltä, että arvioinnin tekemisellä on kuitenkin vaikutus uhrien kokemaan turvallisuuden tunteeseen, sekä siihen että uhrin kokevat, että heistä huolehditaan. Koska henkilökohtainen arviointi voi johtaa, joko kieltävään tai myönteiseen päätökseen suojelutarpeen osalta, koettiin viranomaisten antamalla perustellulla arvioilla suojelun tarpeesta olevan merkitystä uhrille, olipa se sitten kumpi tahansa. Perustellun arvion avulla uhri saa vinkkejä tulevaan sekä henkistä tukea tarvittaessa, vaikkei varsinaisten suojelukeinojen käyttö olisikaan tarpeen. Parhaassa tapauksessa rikos on helpompi selvittää, mikäli prosessi saadaan toimimaan. Kolme vastaajista, jotka eivät olleet henkilökohtaista arviointia lainkaan vielä itse tehneet kokivat, että arviointi on kuitenkin siitä tietämättä vaikutuksiltaan erittäin hyvä asia rikoksen uhrille.

Vastausten mukaan rikosasiassa todistaja saa tietoa erilaisista suojelukeinoista kuulusteluissa kuulustelijalta erilaisten esitteiden kautta ja kuulustelijan kertomana. Osa vastaajista taas kertoi ohjaavansa todistajat Rikosuhripäivystykseen, josta he saavat tietoa suojelukeinoista ja tuesta. Vastuksista kävi myös ilmi, että mikäli suojelutarve on ilmeinen ja heti nähtävissä tulisi poliisin oma-aloitteisesti etsiä eri kanavat, joiden kautta jatko hoituu. Tähän uskottiin vaikuttavan poliisin oma aktiivisuus selvittää erilaiset kanavat, joiden kautta jatko mahdollisesti hoituu niiden todistajien osalta, joilla on nähtävissä jonkinlaista tarvetta suojelulle. Muutamista vastauksista nousi esiin epävarmuutta siitä, keneltä tieto tosiasiallisesti tulisi tulla. Lisäksi yksittäisessä vastauksessa myös mainittiin suoraan, ettei koulutusta tähän oltu järjestetty.

Poliiseista kolme yhdeksästä vastasi, että ovat havainneet tilanteita, joissa käytettävissä olevat suojelukeinot ovat olleet riittämättömiä suojelemaan rikoksen uhreja ja todistajia heidän kokemalta pelolta tai uhalta. Vastauksissa oli mainittu tilanteet, joissa asianomistajat ja todistajat eivät olisi halunneet omaa nimeään tiedoksi rikosilmoitukseen, koska eivät halua epäillyn saavan niitä. Lisäksi vastauksissa oli mainittu todistajien huono ja suojaaton asema Suomessa. Myös vainoamisen uhrien koettiin olevan hyvin hankalassa tilanteessa, koska heidän on todella vaikeaa välttyä uhkailulta, johtuen siitä, että vainoajat ovat useimmiten psykopaatteja.

Todistajien suojattomaan asemaan liittyen kehittämissuhteiksi ehdotettiin, että Suomessa pitäisi mahdollistaa todistaminen salaamalla henkilötiedot kokonaisuudessaan. Suomessa on tällä hetkellä mahdollisuus anonyymina todistamiseen, tietyin edellytyksin. Vastauksesta ei käynyt ilmi tarkoittiko vastaaja todistamista anonyymisti aina halutessaan, vai mitä tällä mahdollisesti tarkoitettiin. Ongelmalliseksi koettiin se, että Suomi on niin pieni maa, joten ihmisten piilottaminen niin, ettei sitä kukaan löytäisi on todella vaikeaa.

Yksi kaikista vastaajista vastasi, että on kokenut tilanteita, joissa asianomistaja olisi kokenut tarvetta suojelulle, mutta laki ei sitä kuitenkaan ole mahdollistanut. Jatkokysymyksessä pyydettiin tarkentamaan tilannetta, josta on ollut kysymys. Vastauksessa nousi esiin järjestäytynyt rikollisuus, viranomaisiin kohdistuvat uhkaukset, huumausainerikollisuus, rajat ylittävä rikollisuus sekä entisten puolisoiden tai sukulaisten vainoaminen. Toinen vastaajista uskoi tällaisia tilanteita kuitenkin olevan, mutta omia kokemuksia tilanteista ei ollut. Tästä voidaan mielestäni kuitenkin päätellä, että käytössä olevat suojelukeinot ovat useimmissa tavallisimmista tapauksista poliisin mielestä riittäviä.

Viimeisessä kohdassa pyydettiin arvioimaan erilaisten suojelukeinojen käyttämisen tarpeellisuutta. Jokainen vastaajista koki suojelukeinojen käyttämisen erittäin tarpeelliseksi ja merkitykselliseksi etenkin tulevaisuudessa.

Vastaajien mukaan suojelukeinojen käyttäminen tulisi tapahtua kuitenkin tarkoituksenmukaisella tavalla ja niiden käyttämisestä tulisi saada oikeanlaisia hyötyjä. Erityisen suojelun tarvetta arvioitiin olevan kuitenkin loppuen lopuksi melko harvoin. Tulevaisuudessa erilaisten suojelukeinojen käyttäminen rikosprosessin aikana koettiin kuitenkin hyvinkin tarpeelliseksi. Toisaalta koettiin, että jos uhkaaminen sanktioitaisiin tuomioistuimissa kunnolla se saattaisi vastaajan mukaan olla tehokkaampi keino, kuin erilaisten suojelukeinojen käyttäminen.

Suojelun koetaan olevan Suomen kokoisessa, väkimäärältään pienessä maassa hyvin vaikeaa ja pidemmän päälle myös kallista. Suojelukeinojen käyttäminen arvioitiin tarpeellisiksi vakavissa henkeen ja terveyteen kohdistuvissa uhkatilanteissa. Näiden tilanteiden kohdalla korostettiin objektiivisen tilannearvion tekemistä. Vakavissa henkeen ja terveyteen kohdistuvissa uhkatilanteissa henkilö usein tarvitsee suojelua, mutta objektiivinen tilannearvio voi poiketa suojelua hakevan subjektiivisesta tunteesta. Vastaajan mukaan näissä tilanteissa kuitenkin raha ja resurssikysymykset nousevat esiin ja joudutaan hankalien valintojen eteen.

Lisäksi asianomistajan rohkaiseminen, tukeminen ja koko uhridirektiivi on vastaajien mukaan siltä kannalta merkittävää, että mikäli asianomistajat eivät uskalla puhua, on rikosten toteen näyttäminen sekä syyteharkintaan saattaminen lähes mahdotonta joissakin tapauksissa. Uhrin rohkaiseminen ja tukeminen koettiin erityisen tärkeäksi jo rikosten selvittämisenkin kannalta. Vastaajat kokivat, että uhridirektiivin myötä huomioon otetaan asianomistajan ja todistajan hyvinvointi sekä etu,

joka on aikaisemmin ollut huonolla mallilla. Tilanteissa, joissa todistajaksi on joutunut täysin ulkopuolinen henkilö ja rikos liittyy esimerkiksi huumausaineisiin tai järjestäytyneeseen rikollisuuteen, koetaan suojelukeinojen käyttäminen ja mahdollisuus niihin erityisen tärkeäksi.

8.2 Pohjois-Suomen Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan vastaukset

Rikosuhripäivystykselle tehdyn kyselyn mukaan, henkilökunta kuvailee arvioinnin vaikutuksia hyvin positiiviseksi rikoksen uhrin kannalta. Vastaajien mukaan poliisin ohjaamien asiakkaiden määrän odotetaan mahdollisesti kasvavan tulevaisuudessa henkilökohtaisen arvioinnin myötä. Kolme viidestä vastasikin, että asiakkaiden ohjautuminen poliisin kautta Rikosuhripäivystyksen piiriin tulee lisääntymään tai on jo lisääntynyt.

Henkilökohtaisen arvioinnin vaikutuksina koettiin, että asiakkaan tarvetta Rikosuhripäivystyksen tukeen ja ohjaukseen arvioidaan tarkemmin ja useammin, joten etenkin uhrin, jotka ovat heikommassa asemassa saavat entistä nopeammin ja paremmin tukea. Uhrin kannalta henkilökohtaisen arvioinnin tekeminen koettiin erittäin hyväksi asiaksi, koska sen myötä voidaan ehkäistä pelkoa sekä uudelleen traumatisoitumista, mutta myös ohjaaminen tarvittaviin tukipalveluihin paranee. Tulevaisuudessa uhrin aseman odotetaan paranevan yhtä enemmän uhridirektiivin paremman jalkautumisen vuoksi.

Kaksi viidestä vastaajista oli sitä mieltä, etteivät rikoksen uhreille ja todistajille tarjolla olevat mahdollisuudet saada tukea rikosprosessin ja esitutkinnan ajaksi ole riittäviä. Syitä tähän koettiin olevan tukihenkilöiden riittämättömyys alueellisesti. Ongelmalliseksi koettiin se, että tukihenkilöitä kyllä koulutetaan, mutta koska he ovat vapaaehtoisia, he eivät usein ole käytettävissä päiväsaikaan, jolloin tarve yleisesti ottaen olisi. Tämän vuoksi koetaan, että tukihenkilöitä, jotka olisivat käytettävissä paremmin kuin tällä hetkellä, tulisi olla enemmän. Lisäksi se, ettei asiakkailta ole taloudellisia mahdollisuuksia palkata asianajajaa esimerkiksi esitutkintavaiheeseen, vaikka tarvetta tälle olisi, oli yksi syy, miksi tarjolla olevat mahdollisuudet saada tukea koettiin osittain riittämättömäksi.

Kehitysideoina toivottiin poliisin aktiivisempaa ohjausta RIKUn tukipalveluiden piiriin, koska uskotaan, että vaikka asiakas saa yhteystiedot suoraan itselle esitteiden muodossa, eivät he välttämättä kykene tai jaksaa ottaa omatoimisesti yhteyttä enää toiseen tahoon. Tässä korostuukin mielestäni

se, että yhteystiedot välitettäisiin asianomistajan niin suostuessa suoraan RIKULle ja näin varmistetaan rikoksen uhrien paremmat mahdollisuudet saada heille tarjolla olevaa ja heidän tarvitsemaansa tukea.

Kolme viidestä vastaajasta vastasi, että on havainnut tilanteita, jolloin viranomaisten käytettävissä olevat suojelukeinot on koettu riittämättömiksi asiakkaan suojelutarpeeseen nähden. Tällaisten tilanteiden katsottiin liittyvän lähestymiskieltoon tavalla tai toisella.

Vastaajan mukaan tällä hetkellä suojeleu koskee usein ainoastaan rikosprosessia. Henkilökunta oli kuitenkin havainnut tilanteita, joissa joidenkin asiakkaiden tarve kohdistui muunlaiseen suojeleuun ja turvallisuuteen elämässään. Esimerkkinä vastauksissa oli mainittu vainon kohteeksi joutuneiden uhrien tarve muuhunkin, kuin pelkkään rikosprosessiin liittyvään suojeleuun. Vainon kohteena olevien kannalta pelkkä prosessiin liittyvä suojeleu on koettu riittämättömäksi. Suojeleu on koettu riittäväksi huolimatta siitä, että uhri on voinut hakea hänen omaa aktiivista toimijuutta vaativia lähestymiskieltoa ja turvakieltoa. Poliisin vastauksista ilmeni yhteneväisyys tähän liittyen ja myös heillä oli kokemusta siitä, että vainoamisen uhrien koettiin olevan jokseenkin hankalassa asemassa, koska heihin kohdistuvalta uhkailulta on vaikea välttyä.

Vastaajien mukaan todistajat ja uhrin läheiset ohjautuvat RIKUn palveluiden piiriin useita eri reittejä. Ohjautuminen tapahtuu usein ystävien ja läheisten kertomana, oman tiedonhaun kautta, yhteistyöverkostojen kautta, turvakotien, sosiaalitoimen, lastensuojelun, poliisin välittämien tai antamien yhteystietojen kautta tai he ovat saaneet tietoa RIKUsta haastekirjeen yhteydessä annetusta tiedotteesta käräjäoikeudesta. Myös eri ammattilaiset ohjaavat RIKUn palveluiden piiriin jonkin verran. Uhrien läheiset ohjautuvat vastausten mukaan myös useimmiten RIKUun uhrin tai asiakkaan kautta.

Jokainen vastaaja koki, että on olemassa rikoksen uhreja, joiden koetaan jäävän tukipalveluiden ohjauksen ulkopuolelle. Kaikki vastaajista vastasivat yksimielisesti, että miesten ja kaikenlaisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden koetaan jäävän tukipalveluiden ohjauksen ulkopuolelle. Lisäksi vastauksissa oli mainittu liikennerikosten uhrin, ikäihmiset, jotka asuvat laitoksissa tai ovat kotipalvelun asiakkaita, ulkomaalaiset, viittomakieliset, kehitysvammaiset sekä romaanien koettiin jäävän ohjauksen ulkopuolelle.

Syitä sille, miksi tietyt uhriryhmät jäävät ohjauksen ulkopuolelle ei kyselystä selvinnyt. Tätä asiaa voi selittää monet seikat. Voi olla niin, ettei heillä ole tarvetta tuelle tai he saavat tarvitsemaansa tukea jostain muualta. Jatkokysymyksenä olisi voinut olla kysymys, jolla olisi saanut mahdollisia ajatuksia sille, mistä tämä mahtaisi johtua, mutta varaa syytä kukaan voisikaan tietää. RIKUlla on henkilökunnan mukaan kuitenkin vielä kehitettävää siinä, miten he tavoittaisivat paremmin juurikin edellä mainitut uhriryhmät.

Viimeisenä kysyttiin rikosuhrimaksun mahdollisista vaikutuksista tulevaisuudessa RIKUn toimintaan. Vastaajat uskoivat, että isommilla resursseilla toiminnan kohdentaminen myös toimiston ulkopuolelle mahdollistuisi, esimerkkinä mainittiin visitor-toiminta. Visitor-toiminta toimii tällä hetkellä kokeiluna muutamissa käräjäoikeuksissa. Rikosuhrimaksujen tuottoja voitaisiin kohdentaa jatkossa enemmän esimerkiksi tähän ja saada näin oikeudenkäynnin ajaksi tukea rikoksen uhreille sekä todistajille, sinne missä he ovat. Lisäksi toivottiin, että määrärahoja saataisiin rikosuhrimaksun myötä lisää ja niitä voitaisiin puolestaan käyttää toiminnanohjaajien palkkaamiseen ja sitä kautta saataisiin lisähyötyjä.

Rikosuhripäivystyksen toiminta tulee olemaan varmemmalla pohjalla rikosuhrimaksun myötä ja se vaikuttaa myös resurssien lisäyksenä sekä vakiintuneena rahoituksena. Resurssien lisäys ja vakiintuneempi rahoitus mahdollistavat palvelujen valtakunnallisen kattavuuden, sekä henkilöresurssien riittävän määrän. Rikosuhrimaksun myötä toivottiin RIKUn toiminnan kehittymistä näkyvämmän markkinoinnin mahdollistumista, sekä sen myötä erilaisten ryhmien tavoittaminen.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätöksinä Oulun poliisilaitoksen ja Pohjois-Suomen Rikosuhripäivystyksen henkilökunnalta saatujen vastausten perusteella voisi todeta, että käytettävissä olevat suojelukeinot ja tarjottava tuki rikoksen uhreille ja todistajille koetaan suhteellisen riittäväksi. Riittämättömyys puolestaan liitettiin tukipalveluiden osalta tukihenkilöiden alueelliseen riittämättömyyteen. Sekä Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan, että Oulun poliisilaitoksen esitutkintaviranomaisten mukaan suojelukeinot koettiin riittämättömiksi muun muassa vainoamiseen liittyvissä tapauksissa sekä lähipiirin aiheuttamissa uhkailu ja pelottelutapauksissa. Näiden lisäksi riittämättömyys yhdistettiin liittyvän lähestymiskieltoon tavalla tai toisella.

Poliiseilta saatujen vastausten mukaan noin puolet esitutkintaviranomaisista kertoivat saaneensa koulutusta henkilökohtaisen arvioinnin tekemiseen, sekä suojelutarpeen arvioimiseen. Kuitenkaan neljälle vastaajasta henkilökohtainen arviointi ei ollut tuttu asia käytännöstä, eikä kokemusta tai koulutusta arvioinnin tekemiseen ollut. Vastauksista ei käynyt ilmi, miksi henkilökohtainen arviointi ei ollut tuttu asia käytännössä osalle vastaajista ja miksi he eivät olleet saaneet koulutusta sen tekemiseen. Yksi vastaajista kertoi kuitenkin, ettei hänen nykyisessä toimenkuvassaan yleisesti ottaen ole lainkaan luonnollisia henkilöitä asianomistajina. Muiden vastaajien osalta jäi kuitenkin epäselväksi syyt koulutuksen ja käytännön kokemuksen puutteeseen.

Vaikutukset, joita poliisit uskovat henkilökohtaisella arvioinnilla olevan rikoksen uhrille olivat kuitenkin hyvin myönteiset. Arvioinnin uskottiin vaikuttavan uhrin kokemaan turvallisuuden tunteeseen ja sen myötä uhrin uskottiin saavan vinkkejä tulevaan, mutta myös henkistä tukea vaikei varsinaisia fyysisiä suojelutoimenpiteitä toteutettaisikaan. Uhrin uskotaan saavan myös varmuuden siihen, että viranomaisella on todellinen tarve auttaa. Kuitenkaan vastanneiden poliisien mukaan sen tekemiseen käytännössä ei oltu koettu tulleen mitään suuria muutoksia verrattuna aikaisempaan. Uudistuksista on kulunut vain vähän aikaa, joten se selittää sen, ettei merkittäviä muutoksia ole vielä voitukaan havaita.

Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan vastausten mukaan henkilökunta oli havainnut poliisin ohjaamien asiakkaiden määrässä kasvua, tai kasvua ainakin odotettiin tulevan tulevaisuudessa. Saatujen vastausten lisäksi tätä tukee myös tilastotieto. Henkilökohtaisen arvioinnin muita vaikutuksia uskottiin olevan entistä paremman ja nopeamman avun, sekä tuen saaminen etenkin heikommassa

asemassa oleville rikoksen uhreille. Lisäksi henkilökohtaisen arvioinnin koettiin vaikuttavan uhrin aseman parantumiseen tulevaisuudessa yhä enemmän. Rikoksen uhreja ohjataan tarvittaviin palveluihin arvioinnin myötä paremmin ja sen avulla uskotaan voivan vaikuttavan uhrin uudelleen traumatisoitumiseen ja pelkojen poistamiseen.

Jokainen Rikosuhripäivystyksen henkilökunnasta vastannut oli sitä mieltä, että on uhriryhmiä jotka jäävät tukipalveluiden ohjauksen ulkopuolelle. Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan mukaan miehet, ikäihmiset, ulkomaalaiset, liikenne rikosten uhrin, lapset, kehitysvammaiset ja ylipäänsä kaikenlaisiin vähemmistöihin kuuluvien rikosten uhrien koettiin jäävän tukipalveluiden ohjauksen ulkopuolelle. Vastaaajien mukaan Rikosuhripäivystyksellä onkin paljon kehitettävää siinä, miten he edellä mainitut uhriryhmät tavoitettua paremmin tulevaisuudessa.

Poliisien vastauksista kävi ilmi, että usein todistajat saavat tietoa käytettävissä olevista suojelukeinoista kuulustelutilanteissa käytännössä kuulustelevalta poliisilta erilaisten esitteiden kautta, sekä kuulustelijan itse kertomana. Rikosuhripäivystyksen merkitys korostui tässä, koska usea vastaaja oli vastannut ohjaavansa todistajia ottamaan yhteyttä RIKUn palveluihin. Vastauksista nousi esiin myös hieman epätietoisuutta siitä, mistä ja miten tosiasiasa tieto tulisi todistajalle tulla. Yksittäisessä vastauksessa mainittiinkin myös suoraan, ettei koulutusta tähän oltu järjestetty. Uskon, että joidenkin epätietoisuus saattaakin osittain johtua koulutuksen ja ohjeistuksen puutteesta.

Rikosuhrimaksun käyttöönoton myötä henkilökunta uskoو hyvin positiivisiin muutoksiin RIKUn toiminnan kannalta. Vastausten mukaan rikosuhrimaksu mahdollistaa toimintaan vakiintuneen rahoituksen, joten sen myötä myös resurssit lisääntyvät. Vakiintuneen rahoituksen ja lisääntyvien resurssien myötä palveluiden valtakunnallinen kattavuus, sekä henkilöresurssien riittävämpi määrä voidaan mahdollistaa. Rahoituksen avulla toivotaan, että toimintaa on enemmän varaa kehittää ja sen kautta tavoitettaisiin erilaisia uhriryhmiä ja voitaisiin markkinoida Rikosuhripäivystyksen palveluita. Tulevaisuuden odotukset henkilökunnan keskuudessa ovat kaiken kaikkiaan hyvin myönteiset ja odottavat rikosuhrimaksun käyttöönoton myötä.

Suojelukeinojen käyttäminen arvioitiin jokaisen vastaajan mukaan erittäin tarpeelliseksi ja merkittäväksi todistajien ja uhrien kannalta, etenkin tilanteissa, jotka liittyvät järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja todistajat ovat asiassa ulkopuolisia. Suojelukeinojen käyttäminen koettiin tärkeäksi rikosprosessin selvittämisen kannalta, mutta myös siksi, että tulevaisuudessa uhkatilanteita tulee jatkuvasti lisää.

Uskon tämän osittain johtuvan siitä, että rajat ylittävä rikollisuus ja järjestäytynyt rikollisuus lisääntyvät jatkuvasti myös Suomessa. Tämä edellyttää myös sitä, että mahdolliset suojelukeinot ovat sen mukaisia, että todistajia ja rikoksen uhreja kyetään suojelemaan asianmukaisella tavalla. Suojelukeinojen käyttämisen todettiin kuitenkin olevan pidemmän päälle kallista, joten suojelukeinojen käyttäminen on tarpeellista tarkoituksenmukaisesti ja silloin kun sillä saadaan oikeita hyötyjä aikaseksi.

10 POHDINTA

Opinnäytetyö toteutettiin lainoppia ja kvalitatiivista tutkimusmenetelmää käyttäen. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin sähköistä kyselyä, joka tehtiin Oulun poliisilaitoksen esitutkintaviranomaisille sekä Oulun Rikosuhripäivystyksen henkilökunnalle. Kyselyt toteutettiin Webropol- työkalun avulla. Lähteinä työssä toimivat aiheen kannalta keskeisimmät lait sekä niiden esityöt.

Opinnäytetyön viitekehyksen tarkoituksena oli käydä läpi esitutkintaviranomaisten rikoksen uhreille suorittaman henkilökohtaisen arviointimenettelyn pääperiaatteet, eri suojelukeinot sekä edellytykset suojelukeinojen käyttämiseen. Lopuksi tarkasteltiin rikoksen uhrien, heidän läheistensä sekä rikosasiassa todistavien käytettävissä olevia tukipalveluita ja keskityttiin yleisten tukipalveluiden tuottajaan, Rikosuhripäivystykseen sekä sen toimintaan ja eri toimintamuotoihin.

Työn empiirisessä osassa haluttiin selvittää, viranomaisten ja rikoksen uhreja kohtaavien Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan sekä esitutkintaviranomaisten kokemukset käytettävissä olevien suojelu- ja tukikeinojen riittävydestä ja ajatuksia siitä, mitä asioita voisi vielä kokemuksien pohjalta kehittää. Lisäksi rikosuhrimaksun käyttöönoton myötä odotetut vaikutukset Rikosuhripäivystyksen toimintaan kiinnosti tutkijaa. Kyselyiden tarkoituksena oli lisäksi selvittää, miten arviointimenettely koetaan käytännössä ja minkälaisia vaikutuksia uudistuksilla on koettu ja odotetaan vielä olevan.

Tutkimuksen tekeminen aloitettiin lokakuussa 2016. Kyselyt Oulun poliisilaitoksen esitutkintaviranomaisille ja Pohjois-Suomen Rikosuhripäivystyksen henkilökunnalle toteutettiin helmikuussa 2017. Vastauksia Oulun poliisilta saatiin 9 kappaletta ja Pohjois-Suomen Rikosuhripäivystykseltä 5 kappaletta. Vastauksia kyselyihin saatiin ihan mukava määrä ja niitä saatiin enemmän kuin, mitä haastattelemalla olisi pystytty saamaan.

Aihe opinnäytetyöhön tuli tekijältä itseltään ammattiharjoitteluni aikana, Rovaniemen hovioikeudessa. Lisäksi aiheen ajankohtaisuuden vuoksi uusien suojelukeinojen mahdollistuminen ja tämän vuoksi myös asianosaisten henkinen tukeminen prosessin aikana kiinnosti. Aluksi tarkoituksena oli tehdä työ liittyen ainoastaan rikosasiassa todistavien suojeluun ja sen parantamiseen liittyvä työ, mutta koska uhridirektiivi oli ajankohtainen opinnäytetyötä mietittäessä, päätettiin työhön sisällyttää myös rikosten uhrien suojelu ja tukeminen rikosprosessin aikana.

Työn alkuvaiheessa oli tarkoitus haastatella esitutkintaviranomaisten sekä Rikosuhripäivystyksen lisäksi, myös tuomioistuimen henkilökuntaa aiheeseen liittyen. Tuomioistuimen henkilökunnan haastattelu jätettiin kuitenkin pois, koska se olisi vaatinut paljon enemmän aikaa työn tekemiseen ja työn laajuus ja aikataulu huomioon ottaen se oli järkevintä jättää kokonaan pois.

Otin yhteyttä Oulun Rikosuhripäivystyksen aluejohtajaan ja tiedusteli heidän mielenkiintoaan lähteä mukaan opinnäytetyö projektiin. Keskustelun jälkeen todettiin, että aihe on hyvä ja se on hyvä aihe lähteä tutkimaan, koska esitutkintaviranomaisten tietojenanto velvollisuutta sekä arviointimenettelyn tekemistä rikoksen uhreille oli vuoden alusta laajennettu uhridirektiivin myötä. Rikosuhripäivystys tykkäsi myös ajatuksesta, ettei työssä haluttu tutkita heidän asiakkaidensa mielipiteitä tai kokemuksia vaan tarkoituksena oli selvittää viranomaisten ja Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan näkemyksiä ja kokemuksia.

Kyselylomakkeiden kysymykset olivat pääosin muodoltaan avoimia, koska kyseessä oli laadullinen tutkimus. Tämän vuoksi myös kysymyksiä molemmissa kysymyslomakkeissa oli suhteellisen vähän, jotta aineiston tulkinta ei useiden vastaajien vuoksi olisi ollut liian työlästä. Kysymykset olivat muodoltaan sellaisia, että vastauksienkin oletettiin olevan kyllä/ei vastauksia laajempia.

Syy sähköisen kysely toteuttamiseen olivat aika ja resurssit. Sähköisen kyselyn avulla mahdollistettiin useampien vastaajien kiinnisaaminen samaan aikaan ja vastauksia saatiin laajemmin aiheeseen liittyen, koska aikatauluja ei tarvinnut sovittaa niin monen eri ihmisen kanssa. Vastausaikaa vastaajille oli varattu kaksi viikkoa, mutta vastaukset tulivat Webropoliiin jo ensimmäisten vastauspäivien aikana, joten vastausajaksi olisi riittänyt esimerkiksi viikko. Toisaalta kuitenkin, mikäli aikaa olisi ollut enemmän ja työ olisi ollut kokonaisuutena laajempi, olisi haastattelujen avulla voinut saada täydennystä ja tarkennusta kyselyissä saatuihin vastauksiin.

Kysely toteutettiin julkista linkkiä käyttämällä, joka tarkoittaa sitä, että linkki kyselyyn lähetettiin ainoastaan yhteyshenkilöille, jotka puolestaan välittivät viestin edelleen vastaajille. Kyselyn tekijänä en siis missään vaiheessa saanut tietää vastaajien yhteystietoja. Julkinen linkki toimi omasta mielestä hyvin, koska viesti vastaajille meni heidän esimiehensä kautta. Uskon, että se osittain myös motivoi vastaajia vastaamaan kyselyyn.

Koska kysely tehtiin julkisen linkin kautta, eikä suoraan omasta sähköpostista tietyille henkilöille, olisi vastaaminen useaan kertaan samasta osoitteesta ollut käytännössä mahdollista. Julkista linkkiä päädyttiin käyttämään siitä syystä, että vastaajien tietoja ei ollut tutkimuksen kannalta tarpeellista tietää ja haluttiin säilyttää vastaajien anonymius. Lisäksi vastaajien motivaatio vastaamiseen uskottiin olevan korkeammalla, kun pyyntö vastaamiseen tulee henkilökunnan sisältä eikä tuntemattomalta henkilöltä.

Julkisen linkin käyttämien poisti kuitenkin mahdollisuuden automaattisen muistutusviestin lähettämiseen. Mikäli vastaukset olisi lähetetty suoraan vastaajien sähköpostiosoitteisiin tutkijan sähköpostista olisi muistutusviesti voitu lähettää niille, joilta vastausta ei jostain syystä vielä esimerkiksi viikon vastausajan jälkeen ollut saatu. Uskon kuitenkin, että muistutusviestin lähetys ei välttämättä olisi lisännyt vastaajien määrää, koska vastaukset tulivat lähes kaikki ensimmäisten päivien aikana.

Lainoppi ja lain esityöt olivat päälähteinä työssä ja niitä löytyi aiheeseen liittyen riittävästi. Kuitenkin myös muuta kirjallisuutta aiheeseen liittyen löytyi, joka oli hyödynnettävissä. Viitekehyksestä tuli hieman laajempi, kuin aloittaessa oli kuviteltu. Suojelukeinoja on paljon erilaisiin tarkoituksiin ja ne päätettiin jakaa kolmeen kategoriaan niiden selkeyttämiseksi. Tarkoituksena oli, että viitekehykseen olisi saanut hieman elävyyttä oikeustapausten avulla, joissa kyseisiä suojelukeinoja olisi käytetty. Oikeustapaukset päätettiin kuitenkin jättää työstä pois, koska lähdemateriaalia oli ilman niitä jo laajasti. Lähteitä viitekehykseen löytyikin mielestäni riittävästi työn laajuuden kannalta.

Kirjoitusprosessi on ollut mielestäni äärettömän opettavainen ja olen oppinut aiheesta paljon. Suojelukeinoja on paljon ja ne ovat hyvin eritasoisia ja tarkoitettu monipuolisesti erilaisiin tilanteisiin. Lisäksi osa suojelukeinoista ovat sellaisia, ettei niiden saaminen aina edes edellytä rikosprosessia vaan esimerkiksi turvakieltoa voi hakea kuka tahansa, joka kokee haluavansa suojata henkilökohtaisia tietojiaan muilta.

Tukipalveluihin perehtyminen oli lähdemateriaalin puolesta haastavaa. Siitä kirjoittaessa tulikin useaan otteeseen tarpeeseen muistutus työn rajauksesta, joka koski nimenomaan rikosprosessin aikana tarjottavia tukipalveluita. Tukipalveluihin ja niiden tarjoamiseen on tulossa vielä muutoksia ja osa ei ole vielä kunnolla näkyneet käytännössä. Esimerkiksi rikosuhrimaksu tuli voimaan, kun työtä oli jo ehditty hyvästi työstää. Aihe oli alusta asti mielenkiintoinen ja oli siksi myös mukava tehdä.

Yhteistyö Oulun poliisilaitoksen sekä Rikosuhripäivystyksen kanssa sujui todella mukavasti. Molemmat tahot olivat ensimmäisen yhteydenoton jälkeen kiinnostuneita tekemään yhteistyötä ja pitivät aihetta mielenkiintoisena ja hyvänä aiheena tutkia. Yhteyttä pidettiin pääasiassa sähköpostin välityksellä, joka oli kaikkien kannalta kätevin ja nopein tapa saada vastauksia. Rikosuhripäivystyksen aluejohtajan kanssa tavattiin kerran ennen työn varsinaista aloittamista ja keskusteltiin aiheesta ja ideoista työhön liittyen. Toimeksianto päätettiin kuitenkin jättää tekemättä, koska itse aihe tuli kokonaisuudessaan suoraan tekijältä ja kaikkien kannalta helpoin tapa oli tehdä ainoastaan yhteistyötä keskenään kyselyiden toteuttamisen muodossa.

Päällimmäisenä ajatuksena koko tutkimuksesta mieleen jäi, että Suomessa käytettävissä olevat suojelukeinot ovat lähtökohtaisesti riittäviä ja keinoja erilaisiin tilanteisiin on tarjolla todella monipuolisesti. Vaikka erilaisia suojelukeinoja on paljon ja osa edellyttää raskaitakin perusteluita, niin tapauksia, joissa erityistä suojelua tarvitaan, on kuitenkin Suomen kokoisessa maassa suhteellisen vähän. Suojelukeinojen riittämättömyys yhdistettiin kyselyiden mukaan myös hyvin poikkeuksellisiin tilanteisiin, kuten järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Järjestäytynyt -ja rajat ylittävä rikollisuus yleistyvät myös Suomessa, joten myös suojelukeinojen tulee olla sen mukaisia, että rikoksen uhreja ja todistajia pystytään suojelemaan tarkoituksenmukaisella tavalla tarpeen vaatiessa.

Juurikin näitä tilanteita varten todistajansuojeluohjelma ja anonyymitodistaminen on mahdollistettu. Edellytykset näille on kuitenkin melko raskaat ja suojelukeinot edellyttävät vakavaa terveyden ja hengen vaaran olemassa oloa, joka tulee näyttää myös ilmeiseksi. Lisäksi silloin, kun todistaja on jo esimerkiksi vastaajan tiedossa tai todistajan henkilöllisyys on helposti tunnistettavissa, ei anonyymitodistelun käyttäminen tuota tarkoituksen mukaista tulosta. Usein anonyymina todistaminen sopiikin ainoastaan tilanteisiin, joissa todistaja on täysin ulkopuolinen ja tuntematon muille rikosprosessin osapuolille.

Rikoksen uhrien vainoaminen ja läheisten henkilöiden kohdistama pelottelu koettiin haasteelliseksi tilanteeksi Rikosuhripäivystyksen henkilökunnan sekä Poliisien näkökulmasta. Ne ovat varmasti haastavia jo siitäkin syystä, etteivät ne aina edes tule poliisin tietoisuuteen.

Huomiota kiinnitin tuloksissa siihen, että poliisin ja Rikosuhripäivystyksen henkilökunta kokivat entisten puolisoitten ja läheisten puolelta kohdistuvan uhkailun jokseenkin hankalana. Lähestymiskielto, turvakielto, henkilötunnuksen ja- tietojen muuttaminen onkin usein keinoja läheisten kohdistamalta pelottelulta ja uhkailulta suojaamiseen.

Rikosuhripäivystyksen toiminta tulee varmasti kehittymään positiivisesti rikosuhrimaksun käyttöönoton myötä tulevaisuudessa, koska rahoituksesta tulee vakiintuneempaa. Tämä vaikuttaa varmasti positiivisesti siihen, että rikoksen uhrin ja todistajan tukitoimintaa voidaan kehittää entistä enemmän.

Vastauksia lukiessa tuli tilanteita, jolloin huomasin, että kysymyksen muotoiluun olisi vielä voinut kiinnittää enemmän huomiota tai kysymys oli liian pitkä, jolloin vastauksista oli haastavaa erottaa esimerkiksi kysytyn asian tulevaisuuden odotukset ja jo koetut vaikutukset. Vastauksia auki kirjoittaessa myös joidenkin jatkokysymysten tekeminen olisi ollut tarpeen, koska vastaukset olivat sellaisia, että niistä olisi tutkimuksen kannalta haluttu tietää vielä hieman lisää.

Rikosuhrimaksu otettiin käyttöön vuoden 2016 joulukuussa, joten työtä tehdessä mielenkiinto heräsi uudistusta kohtaan. Olisi mielenkiintoista saada tietää sen odotettujen vaikutusten suhdetta toteutuneisiin vaikutuksiin tulevaisuudessa. Jatkotutkimusaiheena voisikin tutkia rikosuhrimaksun käyttöönoton vaikutuksia ja sitä, mitä maksun käyttöönotto yleensäkin tarkoittaa.

Lisäksi Rikosuhripäivystyksen sekä poliisilaitoksen yhteistyötä voisi pyrkiä kehittämään jonkinlaisen yhteistyö kehittämisprojektin avulla. Molemmat tekevät merkittävää työtä ja yhteistyön sujuvoittaminen voisi helpottaa molempien työskentelyä ja tuoda lisää tietoa molempien tahojen työskentelystä. Poliisilla on paljon asioita, joita tulisi hoksata ottaa huomioon ja on varmasti välillä hankala pysyä perässä erilaisista tukipalveluita tarjoavista tahoista, joiden toiminta kehittyy jatkuvasti. Yhteistyökehittämisen kautta myös erilaisien uhriryhmien ohjautumista Rikosuhripäivystyksen, mutta myös muiden tukipalveluita tarjoavien tahojen palveluihin voisi tehostaa.

Tutkimusta tehdessä mielessäni kävi ajatus, että voisi olla hyödyllistä, mikäli Oulun Rikosuhripäivystys ja esitutkintaviranomaiset voisivat pitää esimerkiksi säännöllisesti tapaamisia, joissa voitaisiin kartoittaa kokemuksia ja toiveita molemmin puolin. Rikosuhripäivystyksen yhteistyö Oulun käräjäoikeuden kanssa on tiivistynyt, joka on uhrien ja eri tahojenkin kannalta äärettömän hyvä asia. Tukipalveluista saadaan enemmän tietoa ja palveluita voidaan tuomioistuimen henkilökunnan kautta tarjota kattavammin asiakkaille. Tässä tulee aina tietysti resurssit vastaan, jotka osaltaan varmasti rajoittavat tämän tyyppistä toimintaa eri tahojen välillä.

Myös saman tyyppisen tutkimuksen toteuttaminen hieman laajemmassa mittakaavassa, jossa myös tuomioistuimen näkemyksiä voisi ottaa huomioon ja haastatella poliisejakin laajemmin kuin ainoastaan Oulun poliisilaitoksen henkilökuntaa. Resurssit vakavien rikosten selvittämiseen ovat todennäköisesti keskittyneet Helsinkiin keskusrikospoliisille, joten sieltä voisi saada enemmän näkökulmaa harvinaisempiinkin suojelukeinoihin.

LÄHTEET

Esitutkintalaki 805/2011.

Uhridirektiivi. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, 25.10.2012, 2012/29/EU, EUVL L 315, 14.11.2012, 57-73.

HE 66/2015 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 6/1997vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 293/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosuhrimaksusta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 65/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi todistajansuojeluohjelmasta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Jokela, A. 2015. Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. Toinen painos. Helsinki: Talentum.

Jokela, A. 2008. Rikosprosessi. Neljäs painos. Helsinki: Talentum.

Kjällman, P. 2011. Rikoksen uhrin käsikirja. Jyväskylä: PS kustannus.

Laki lähestymiskiellosta 898/1998.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 370/2007.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997.

Laki rikosuhrimaksusta 669/2015.

Laki todistajansuojeluohjelmasta 88/2015.

Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa 1121/1999.

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.

Laki väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista 661/2009.

Nimilaki 649/1985.

Oikeudenkäymiskaari 4/1734.

Oikeusapulaki 257/2002.

Oikeusministeriö 2017. Toiminta ja tavoitteet- Kriminaalipolitiikka- Rikoksen uhri. Viitattu 1.4.2017.

<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajatavoitteet/kriminaalipolitiikka/rikoksenuhri.html>.

OMML 3/2014. Rikoksen uhrien tukipalveluiden järjestäminen ja rahoittaminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OMML 13/2015. Lainsäädännöstä hyviin käytäntöihin- esitys rikoksen uhrin aseman parantamiseksi. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OMML 30/2015. Uhidirektiivin täytäntöönpano. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

OMML 23/2016. Rikoksen uhrin tiedonsaannin edistäminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja.

Poliisilaki 872/2011.

Rikoslaki 39/1889.

Rikosuhripäivystys 2016a. Rikosuhripäivystys. Viitattu 11.11.2016,

[Http://www.riku.fi/fi/rikosuhripaivystys/](http://www.riku.fi/fi/rikosuhripaivystys/).

Rikosuhripäivystys 2016b. Kenelle palvelut on tarkoitettu? Viitattu 11.11.2016,

[Http://www.riku.fi/fi/palvelut/kenelle+palvelut+on+tarkoitettu/](http://www.riku.fi/fi/palvelut/kenelle+palvelut+on+tarkoitettu/).

Rikosuhripäivystys 2017c. Tiedotteet 16.2.2017. Viitattu 27.2.2017,

[Http://www.riku.fi/sitenews/view/-/ngid/6](http://www.riku.fi/sitenews/view/-/ngid/6).

Sisäministeriö 2016. Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja. Sisäministeriön julkaisu 14/2016.

Vankeuslaki 767/2005.

Terveyshuoltolaki 1326/2010.

Tukea uhreille ja todistajille tuomioistuimessa: Rikosuhripäivystys 2/2016. Viitattu 22.11.2016,

[Http://www.riku.fi/binary/file/-/id/22/fid/1743/](http://www.riku.fi/binary/file/-/id/22/fid/1743/).

THL 2016a. MARAK-moniammatillinen riskinarviointi. Terveys ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 21.10.2016,

[Https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/marak](https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/marak).

THL 2016b. Turvakotipalvelus. Terveys ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 15.11.2016,

<https://www.thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/turvakoti-palvelut>.

HYVÄ VASTAANOTTAJA

SAATEKIRJE

Olen kolmannen vuoden oikeustradenomiopiskelija Oulun ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä, koskien rikoksen uhrien ja todistajien suojelekeinoja ja tukitoimintaa rikosprosessin aikana.

Opinnäytetyön viitekehyksessä halutaan selvittää, mitä eri suojelekeinoja rikoksen uhreille ja rikosasiassa todistaville on olemassa ja millä edellytyksin ne ovat käytettävissä. Lisäksi työssä tutustutaan eri tukipalveluiden muotoihin ja yleisiä tukipalveluita tuottavaan järjestöön, Rikosuhripäivystykseen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten uhridirektiivin tuomat muutokset toimivat käytännössä ja minkälaisia vaikutuksia niillä on jo koettu olevan ja odotetaan olevan. Lisäksi halutaan selvittää, millä tavoin Rikosuhripäivystys ja esitutkintaviranomaiset kokevat suojelekeinojen riittävyyden suojelemaan rikoksen uhreja ja todistajia ja miten ohjaaminen ja tieto eri suojelekeinoista välittyy rikosasiassa todistaville.

Aineistonkeruumenetelmänä tutkimuksena toimii sähköinen kysely, joka tehdään Oulun poliisilaitoksen esitutkintaviranomaisille sekä Oulun Rikosuhripäivystyksen henkilökunnalle. Vastaaminen kyselyyn on vapaaehtoista. Antamanne vastaukset käsitellään nimettömästi sekä luottamuksellisesti. Kyselyyn vastaamiseen on aikaa kaksi viikkoa, joten mikäli päätätte osallistua kyselyyn, pyydän teitä antamaan vastaukset 20.2 mennessä. Kyselyyn vastaaminen vie noin 5-10 minuuttia.

Opinnäytetyön ohjaajana toimii Suvi Röytiö Oulun ammattikorkeakoulusta. Opinnäytetyö tullaan julkaisemaan Internetissä ammattikorkeakoulujen yhteisessä julkaisuarkistossa Theseuksessa.

Ystävällisin terveisin

Veera Kankainen
k4kave00@students.oamk.fi
0407433226

1. Olen saanut koulutusta, jotta voin arvioida rikoksen uhrien erityistoimenpiteiden tarpeen ja tarvittavat suojelutoimenpiteet?
  - a) Kyllä
  - b) En
2. Miten koet uuden erityistoimenpiteiden arviointimenettelyn tekemisen käytännössä?
3. Minkälaisia vaikutuksia olet kokenut tai uskot henkilökohtaisen arvioinnin tekemisellä olevan rikoksen uhreille?
4. Miten/mistä rikosasioissa todistavat saavat tiedon siitä, minkälaisia eri keinoja heidän suojelemisekseen on mahdollista saada?
5. Oletko havainnut tilanteita, joissa käytettävissä olevat suojelukeinot ovat riittämättömiä suojelemaan rikoksen uhreja ja todistajia heidän kokemalta pelolta tai uhalta?
  - a) Kyllä
  - b) En
6. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, mitä kehitettävää mielestäsi olisi?
7. Oletko havainnut tilanteita, jolloin asianomistaja kokee suojeluntarvetta, mutta laki ei kuitenkaan mahdollista suojelukeinojen käyttämistä?
  - a) Kyllä
  - b) En
8. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, kuvaile minkälaisesta tilanteesta voisi olla kysymys?
9. Kuinka tarpeelliseksi arvioisit erilaisten suojelukeinojen käyttämisen esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana?

1. Minkälaisia vaikutuksia uhridirektiivin edellyttämällä, rikoksen uhrin henkilökohtaisella arvioinnilla on koettu olevan tai odotetaan olevan tulevaisuudessa?
2. Uhridirektiivi laajensi lisäksi myös esitutkintaviranomaisten tietojenantovelvollisuutta rikoksen uhrille. Onko asiakkaiden ohjautuminen poliisiin kautta palvelujenne piiriin lisääntynyt uudistuksen myötä?
  - a) Kyllä
  - b) En osaa sanoa
  - c) Ei lainkaan
3. Onko rikoksen uhreille ja rikosasioissa todistaville henkilöille tarjolla riittävät mahdollisuudet saada heidän tarvitsemaansa tukea esitutkinnan ja oikeudenkäynnin ajaksi?
  - a) Kyllä
  - b) Ei
4. Jos vastasit edelliseen kysymykseen ei, mitä kehitettävää olisi?
5. Oletko havainnut tilanteita, joissa viranomaisten käytössä olevat suojelukeinot olisivat olleet riittämättömiä kohtaamienne asiakkaiden suojelutarpeeseen nähden?
  - a) Kyllä
  - b) Ei
6. Jos vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, mitä voisi kehittää Rikosuhripäivystyksen näkökulmasta?
7. Mitä kautta rikosasioissa todistavat ja rikoksen uhrien läheiset ohjautuvat yleensä Rikosuhripäivystyksen tukipalveluiden piiriin?
8. Onko tietynlaisia rikoksen uhreja, joiden koette jäävät tukipalveluihin ohjauksen ulkopuolelle? (Esimerkiksi miehet, kehitysvammaiset, ulkomaalaiset)
  - a) Kyllä
  - b) Ei
9. Jos vastasit edelliseen kyllä, ketkä mahdollisesti jäävät tukipalveluiden ohjauksen ulkopuolelle?
10. Miten rikosuhrimaksun käyttöönoton odotetaan vaikuttavan Rikosuhripäivystyksen toimintaan jatkossa?